

WALTER GANSHOF VAN DER MEERSCH, EEN TOPMAGISTRAAT IN ZIJN PROFESSIONELE EN MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT Een kijk op het Belgische gerecht in de twintigste eeuw

EVA SCHANDEVYL *

GEBOREN TIJDENS DE VORIGE EEUWWISSELING, HEEFT PROCUREUR-GENERAAL WALTER JEAN GANSHOF VAN DER MEERSCH (BRUGGE, 18 MEI 1900 - TINTANGE, 12 SEPTEMBER 1993) DE CRUCIALE GEBEURTENISSEN VAN DE TWINTIGSTE EEUW VAN DICHTBIJ GEVOLGD. EIGENLIJK DEED HIJ MEER DAN ZE ENKEL VOLGEN : HIJ WAS ER VAAK OOK ÉÉN VAN DE HOOFDFACTOREN IN. HIJ WAS PERSOONLIJK ZEER AANWEZIG IN TALRIJKE HOOFDSTUKKEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN BELGIË. ZIJN NAAM IS VERBONDEN AAN DE ECONOMISCHE CRISIS VAN DE JAREN 1933-1939, DE TWEEDE WERELDOORLOG, DE REGERING IN LONDEN, DE NAOORLOGSE REPRESSIE EN EPURATIE, DE KONINGSKWESTIE, DE ONAFHANKELIJKHEID VAN CONGO, DE HERZIENING VAN DE GRONDWET EN DE FEDERALISERING VAN BELGIË. HET VOLGEN VAN HET PROFESSIONEEL EN MAATSCHAPPELIJK PARCOURS VAN DEZE TOPMAGISTRAAT, HOOGLERAAR EN REGERINGSCOMMISSARIS VERSCHAFT INZICHT IN DE RELATIE TUSSEN DE MAGISTRATUUR EN DE POLITIEKE WERELD EN IN DE WERKING VAN HET BELGISCHE GERECHT IN DE TWINTIGSTE EEUW. GANSHOF WAS LIBERAAL, KATHOLIEK OPGEVOED, MAAR GING OVER TOT HET PROTESTANTISME. DEZE KLEINZoon VAN DUITSE MIGRANTEN, PERFECT TWEETALIG, MAAR AFKOMSTIG UIT DE BRUGSE FRANTALIGE BOURGEOISIE, WAS NAAR EIGEN ZEGGEN DE VLAAMSE BEWEGING WELGEZIND. NOCHTANS WAS HIJ IN DE 'DE VLAAMSE OPINIE' WEINIG GELIEFD. OOK WAS HIJ KUNSTLIEFHEBBER EN EEN AMBITIEUS EN UITMUNTEND SPORTMAN.

I. Inleiding

De Belgische magistratuur onderging vanaf de jaren dertig, na de Tweede Wereldoorlog opnieuw en vooral gedurende de laatste dertig jaar, belangrijke veranderingen. Haar sociale samenstelling wijzigde onder invloed van achtereenvolgens de wet van 1935 op het taalgebruik in gerechtszaken, de toegang van vrouwen tot de magistratuur vanaf 1948 en opeenvolgende hervormingen inzake gerechtelijke organisatie vanaf het einde van de jaren zestig. Naast deze interne wijzigingen werd het magistratencorps bovendien geconfronteerd met externe feiten en evoluties die er een grote invloed op uitoefenden. De Tweede Wereldoorlog was natuurlijk een mijlpaal. Maar ook de staatshervorming beroerde de magistratuur uitermate, zelfs al had die niet meteen een weerslag op het Belgische rechtssysteem.

Het archief van Walter Jean Ganshof van der Meersch, dat zich in het universiteitsarchief van de *Université Libre de Bruxelles* (ULB) bevindt, verschaft waardevolle inzichten in deze interne en externe veranderingen. Het werd door zijn erven in juni 2000 aan de ULB geschonken, de liberale band indachtig die de betrokkene aan deze instelling verbond. Over de volledigheid van dit omvangrijke fonds en mogelijke ingrepen door familieleden voor de neerlegging ervan, kon men in de betrokken archiefdienst geen uitsluitsel geven.

De topmagistraat Ganshof heeft in de loop van zijn carrière de functies bekleed van auditeur-generaal bij het Militair gerechtshof en van procureur-generaal bij het Hof van Cassatie. Hij was ook minister belast met Algemene Zaken in Afrika ten tijde van de Congolese onafhankelijkheid. Bovendien was hij hoogleraar aan de rechtsfaculteit van de ULB. Zijn carrière overspant de bewogen periode van het interbellum, de oorlog en zijn nasleep, en wat men de gerechtelijke modernisering vanaf de jaren zestig en zeventig zou kunnen noemen. In deze bijdrage stel ik een benadering voor waarbij de carrière van deze topmagistraat en de politieke rol die hij gespeeld heeft van nabij wordt bekeken en tegelijk geplaatst wordt binnen de bredere professionele en maatschappelijke context waarbinnen hij zich bewoog.

Aan de hand van de *case* Ganshof van der Meersch wordt een licht geworpen op de specificiteit van de relatie tussen gerecht en politiek aan de hand van drie verschillende ‘verschijningsvormen’ van het ‘politieke’: de partijpolitieke banden van magistraten, de politieke rol van rechtbanken, de opstelling van magistraten ten opzichte van de herstructurering van de staat. De vraag naar wat bepaalt of in ieder van deze aangelegenheden bepaalde stellingen en interventies van magistraten wel of niet aanvaardbaar zijn, hangt natuurlijk samen met de overkoepelende problematiek van de verhouding tussen de rechterlijke macht en de twee andere machten. Onafhankelijk in de uitvoering van haar taak, is de rechterlijke macht voor haar organisatie en grotendeels ook voor haar aanwervingen afhankelijk van respectievelijk de wetgevende en de uitvoerende macht.

In het licht daarvan is het relevant te onderzoeken hoe maatregelen uitgevaardigd door de wetgevende en de uitvoerende macht de werking en de sociale samenstelling van de rechterlijke macht in het verleden beïnvloed hebben. En in hoeverre heeft de rechterlijke macht, in haar interpretatie van de scheiding der machten, getracht om controle uit de oefenen op de werkzaamheden van de andere machten en geprobeerd om deze in een bepaalde richting te sturen? Met al deze aandachtspunten voor ogen, werd het archiefonds van Ganshof van der Meersch doorgelicht en worden ook elementen voor een antwoord aangereikt. Het geval Ganshof draagt bij tot een beter begrip van de politieke en de sociale rol die de magistratuur in België speelt, een onderzoeksdomein dat tot voor kort slecht gekend was ¹.

¹ Aan die situatie is nu grotendeels verholpen dankzij het doctoraatsonderzoek van FRANÇOISE MULLER, *La Cour de Cassation belge à l'aune des rapports entre pouvoirs. De sa naissance dans le modèle classique de la séparation des pouvoirs à l'aube d'une extension de la fonction juridictionnelle*, Louvain-la-Neuve, Faculté de Philosophie, Arts et Lettres, Université Catholique de Louvain, 2010 (dit werk is intussen gepubliceerd: FRANÇOISE MULLER, *La Cour de Cassation belge à l'aune des rapports entre pouvoirs : de sa naissance dans le modèle classique de la séparation des pouvoirs à l'aube d'une extension de la fonction juridictionnelle : 1832-1914/1936*, Brugge, 2011).

- Walter Ganshof van der Meersch was niet alleen een beroemd magistraat, maar ook begenadigd sportman. Op de Olympische Winterspelen van 1928 in het Zwitserse Sankt-Moritz was hij lid van het Belgische bobslee-team. Hier de intrede van het Belgisch ijshockeyteam (vooraan) en het bobsleeteam (achteraan) tijdens de openingsceremonie.
(Foto uit JULIUS WAGNER, FRITZ KIPSTEIN, FRANZ MESSERLI, *Die Olympischen Spiele 1928 Sankt Moritz - Amsterdam*, Verlag Julius Wagner, Zürich/Stuttgart, 1928)

Het volgen van het professioneel en maatschappelijk traject van Ganshof verschaft bovendien inzicht in de individuele en collectieve strategieën in de opbouw van een carrière in de hoofdstad, binnen een juristendynastie en binnen een relatienetwerk van elitegroepen. Het vervullen van de wettelijke voorwaarden voor de toegang tot de magistratuur en voor promoties waren immers niet de enige criteria waaraan magistraten moesten voldoen. Ook was er steun nodig van personen die konden interveniëren bij de gerechtelijke en de politieke instanties ². En daarin spelen netwerken een belangrijke rol. Bij ‘netwerken’ moet men zich sociale kanalen en aanhorigheden voorstellen van gedeelde waarden of relaties van onderlinge bekendheid, solidariteit of erkenning die ruggensteun bieden aan leden van de groep en die hun belangen verdedigen; kortom, een geheel van invloeden en promotiestrategieën die bijdragen tot de vorming van een dominante en gezagdragende elite ³.

Door zijn sterk profiel, zijn contacten met de politieke wereld, de rol die hij gespeeld heeft en de vele functies die hij uitoefende, werd Ganshof wel eens ‘de vice-koning van

² FRANÇOISE MULLER, *La Cour de Cassation belge...*, p. 161-235.

³ PHILIPPE DUJARDIN (red.), *Du groupe au réseau : réseaux religieux, politiques, professionnels*, Parijs, 1988.

België' genoemd⁴. Na de bevrijding in het bijzonder werd hij als één van de machtigste gezagsdragers van het land beschouwd die bovendien een uitgesproken visie had over recht en maatschappij: "Walter Ganshof van der Meersch was een man die het staatsbelang hoog in het vaandel voerde en vond dat vrijheid enkel kan gedijen wanneer er orde en gezag is, terwijl hij ook vond dat er geen democratische rechtstaat kan bestaan zonder dat de rechten en vrijheden van de individuele burgers op doeltreffende wijze worden beschermd"⁵. Een visie die duidelijk tot uitdrukking komt in de schriftelijke sporen die hij van zijn professioneel en maatschappelijk traject achterliet.

Deze bijdrage sluit aan bij een studie die ik onlangs verrichtte naar de taalsociologische evolutie van de magistratuur in België sinds het interbellum. In de groep die ik bij die gelegenheid bestudeerde waren 'sociaal kapitaal' (de familiale banden, relaties en sociale kanalen waarop men kan terugvallen) en verankering in de hoofdstedelijke machtsinstanties via politieke en professionele netwerken, nauw met elkaar verbonden in het carrièreverloop van de topmagistraten. Ook bij Ganshof was dat het geval. Hoe hoger in de gerechtelijke piramide – van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel tot aan het Hof van Cassatie – hoe meer uitgesproken de vertegenwoordiging van de hoogste maatschappelijke klassen was; en, omgekeerd, hoe geringer de aanwezigheid van magistraten van bescheiden sociale origine, zoals dit voor veel Vlamingen het geval was.

Franstalige Vlamingen zoals Ganshof waren een uitzondering in deze laatste categorie. Hij was echt het type van de "*parfait bilingue*" die carrière maakte via de Nederlandse taalrol; een veelgebruikte strategie met taalsociologische implicatie, zo lijkt het, om de Franstalige dominantie op de hoge magistratuur te handhaven. En met succes, want Vlaamse magistraten met een Nederlandstalig diploma stootten nauwelijks door tot de hogere echelons, ondanks het feit dat sinds 1935 de selectie- en benoemingsprocedures binnen de magistratuur in Brussel op examens gebaseerd waren waarbij de kennis van het Nederlands een vereiste was.

Om het tekort aan juristen met een Nederlandstalig diploma te verhelpen, werd in de wet van 1935 een overgangsbepaling voorzien waarbij men de 'grondige kennis' van een taal kon bewijzen voor een taalexamencommissie onder leiding van het (volledig verfransde) Hof van Cassatie. Houders van een Franstalig diploma – en tal van Nederlandstaligen hadden noodgedwongen in het Frans gestudeerd – moesten / konden zo het bewijs leveren van de kennis van de andere taal dan die van hun diploma. Al vlug echter bleek dat Vlaamse juristen met een Nederlandstalig diploma nauwelijks in aanmerking kwamen

⁴ LUC HUYSE, "Ganshof van der Meersch, vice-koning van België", in *De Standaard*, 18.9.1993.

⁵ Wikipedia: "Walter Ganshof van der Meersch". Voor een uitgebreid profiel van Walter Jean Ganshof van der Meersch zie: "Le vicomte Ganshof van der Meersch", in *Journal des Tribunaux*, 26.3.1994, p. 257-280; JACQUES VELLU, "Walter Ganshof van der Meersch", in *Nouvelle Biographie nationale de Belgique*, D1.VII, Brussel, 2004, p. 145-150; DIRK MARTIN, "Ganshof van der Meersch, burggraaf Walter", in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tiel, 1998, p. 1230-1231.

voor benoemingen, aangezien zij het in de praktijk moesten afleggen tegenover houders van een Frans diploma die het taalexamen met succes hadden afgelegd ⁶.

Die moeizame vernederlandsing van het magistratenkorps zou eigenlijk maar veranderen met de inwerkingtreding van het *Gerechtigd Wetboek* van 1967, dat het vroegere *Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering* verving en waarbij de overgangsbepalingen die in 1935 waren ingevoerd, werden afgeschaft. Sociaal kapitaal speelt ook vandaag nog ongetwijfeld een rol in het maken van carrière in de magistratuur, maar met verloop van tijd maakte het belang van ‘aangeboren’ sociaal kapitaal plaats voor individueel verworven sociaal kapitaal en netwerken die de familiale banden overstijgen. Daarmee was ook de ‘democratisering’ van de magistratuur ingezet.

Veel topmagistraten met een gelijkaardig profiel als Ganshof, met relatief voorspelbare en langgerekte carrières, waren bovendien hoogleraren. Ze maakten tegelijk deel uit van de academische wereld. Indien deze professionele cumul eerder uitzonderlijk was op de lagere niveaus, dan was het bijna de regel voor het hogergeplaatst gerechtelijk personeel. De cumul met een professoraat was voor de rechter overigens de enige toegelaten carrièrecombinatie.

In de dialectische relatie die er kan bestaan tussen de hoge administratie, de academische en de politieke wereld, zijn in het bijzonder *die* momenten interessant waarbij de gevestigde orde in vraag gesteld wordt, wanneer de dunne scheidingslijn die loopt tussen de magistratuur en de politicus aan het licht komt : aan de ene kant het respect voor wetten, codes en de idealen van de rechtsstaat, aan de andere kant de mobilisatie van de magistratuur voor de legitimatie, de macht en de efficiëntie van de politicus ⁷. De naoorlogse situatie vormt daar een mooie illustratie van. Auditeur-generaal Ganshof van der Meersch stond toen in het oog van de storm. Zijn bekendheid verwierf hij ongetwijfeld op dat moment. Daar was evenwel reeds een lange weg aan voorafgegaan.

II. Sociaal-politiek kapitaal in het carrièreverloop van een topmagistraat

Ganshof beschikte over een wijdvertakt netwerk in gerechtelijke, politieke en academische kringen. Dat de poorten van het beroep voor hem reeds op jonge leeftijd geopend werden, was een gevolg van de politieke en professionele steun waar over hij beschikte. Walter Jean Ganshof van der Meersch was afkomstig uit de Brugse Franstalige bourgeoisie waar

⁶ HERMAN VAN GOETHEM, *De taaltoestanden in het Vlaams-Belgisch gerecht, 1795-1935*, Brussel, 1990; FRANS DE PAUW, “De grondslagen van de taalwetgeving in gerechtszaken”, in *Rechtskundig Weekblad*, 5.5.2001, p. 1352-1357.

⁷ LUC HUYSE, HILDE SABBE, “De magistratuur na de oorlog”, in LUC HUYSE, KRIS HOFACK, *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, Leuven, 1995, p. 131-133.

zijn familie als een juristendynastie bekend stond. Via zijn vrouw, dochter en oudste broer werd hij bovendien verbonden met de liberale politici, ministers en juristen Orts en Devèze in Brussel, Lilar in Antwerpen en Fredericq in Gent ⁸. Via hen kwam hij ook in contact met het protestantisme. Aangezien hij afkomstig uit Brugge was, heette het dat Ganshof tweetalig was. Dat hij in 1968, bij zijn benoeming tot procureur-generaal bij Cassatie, ingeschreven was op de Nederlandstalige taalrol, stuitte desondanks op heel wat ongenoegen aan Vlaams-nationale zijde waar men in de promotie van de gewezen auditeur-generaal alweer een bevestiging zag van de “occulte krachten” die Vlaanderen zogezegd “benadeelden” ⁹.

Ganshofs grootouders langs vaders kant waren van oorsprong Duitsers – afkomstig uit het katholieke Rijnland – die zich in Brugge hadden gevestigd, waar de grootvader afgevaardigd bestuurder werd van de Bank van West-Vlaanderen. Hun zoon Arthur Ganshof (1867-1929) werd advocaat bij de balie van Brugge en huwde er met Louise Van der Meersch (1873-1947), die er in hun statige herenwoning een literair salon animeerde waar grote namen uit de Franse en Belgische letterkundige wereld te gast waren. De vader van Louise Van der Meersch had wellicht sterke banden met Frankrijk, aangezien Désiré François van der Meersch tussen 1835-1845 in Parijs had vertoefd als ‘rechtsamateur’, alvorens in België carrière te maken als professioneel jurist.

Walter kwam uit een katholiek gezin ¹⁰, maar hij vatte, met als zijn oudste broer, zijn middelbare studies aan het Koninklijk Atheneum in Brugge aan, waar het onderricht grotendeels in het Nederlands werd gegeven. Toen de familie bij aanvang van de Eerste Wereldoorlog uitweek naar Engeland en nadien naar Frankrijk, werden de lessen in het buitenland verder gezet. In augustus 1918 meldde Ganshof zich als oorlogsvrijwilliger. Na de oorlog, keerde het gezin niet naar Brugge terug. Vader Arthur Ganshof werd advocaat te Brussel. Na studies aan de ULB – volgens het versnelde curriculum voor oud-strijders – legde Walter in 1921, in de voetsporen van zijn vader, bij de Brusselse balie de eed af als advocaat. Te Brussel trad hij in 1923 in het huwelijk met Elisabeth Orts (1903-1996), dochter van de protestant, diplomaat en ULB-hoogleraar Pierre Orts, kleindochter van Louis Orts, die advocaat bij het Hof van Cassatie was, en achterkleindochter van de liberale minister Auguste Orts ¹¹.

8 Nota's, brieven en stambomen van de familie van der Meersch [Archieven van de *Université Libre de Bruxelles* (AULB), *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/096-097].

9 Diverse krantenknipsels (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nrs. 180PP/133 en 180/020).

10 RAOUL C. VAN CAENEGHEM, “Ganshof, François Louis”, in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Dl. XII, Brussel, 1987, kol. 271.

11 GEORGES VAN HECKE, *Notes pour servir à l'histoire du barreau de Cassation*, Brussel, 1979, p. 39; Telefonische mededeling prof. em. Hugh Robert Boudin aan Lieven Saerens, 25.11.2011; Dienst ‘Human Resources’ van het Belgisch Leger, Evere : Dossier Walter Jean Ganshof van der Meersch (e-mail adjt. Xavier Van Tilborg aan Lieven Saerens, 29.11.2011).

Walter Jean Ganshof van der Meersch en Elisabeth Orts kregen twee kinderen. Hun zoon Jean-Louis Ganshof van der Meersch (1924-1982) trouwde met een Russische prinses en later met een adellijke Oostenrijkse vrouw, maar liet geen kinderen na. Hun dochter Jacquemine Ganshof van der Meersch (1927-2005) huwde met baron Simon Fredericq. Het echtpaar kreeg vier dochters. Als zoon van Louis Fredericq was Simon Fredericq telg uit een Vlaamsgezinde liberale familie, die de protestantse moraal genegen was. Vader Louis Fredericq, oorlogsinvaliden en lid van de loge, was advocaat bij het Gents Hof van Beroep en hoogleraar rechten aan de Gentse universiteit. Hij was achtereenvolgens rector aan diezelfde universiteit (1936-1938), gouverneur van Oost-Vlaanderen (1938-1939) en kabinetschef van koning Leopold III (1939-1945) geweest. Simon Fredericq zelf was, net als zijn vader, advocaat bij het Hof van Beroep van Gent en hoogleraar aan de Gentse universiteit. Een van zijn zusters, Marthe Fredericq, was gehuwd met een lid van de Joodse familie Hirsch, advocaat bij het Hof van Beroep van Brussel. Zijn broer Jacques Fredericq was evenzeer advocaat bij het Hof van Beroep van Gent en gehuwd met Marie-Claire Lilar, dochter van Albert Lilar die verscheidene malen liberaal minister van Justitie was (1946-1947, 1949-1950, 1954-1958 en 1960-1961) ¹².

De oudste broer van Walter, François-Louis Ganshof (1895-1980), was Vlaamsgezind en doceerde geschiedenis aan de Gentse Universiteit – waar hij zijn leermeester Henri Pirenne opvolgde. Hij huwde met de dochter van een advocaat. Net zoals zijn broer meldde hij zich in maart 1915 tijdens de Eerste Wereldoorlog als oorlogsvrijwilliger. In dezelfde periode bekeerde hij zich tot het protestantisme, na kennismaking met een dominee in Parijs. Hij was verbonden aan de Geografische Dienst van het leger en verliet de oorlog met de graad van onderluitenant. Kort na de oorlog, in 1919, was hij attaché van de liberale minister van Buitenlandse Zaken Paul Hymans op de Vredesconferentie van Parijs, waar de verdragen tussen de geallieerden en de verslagen centrale mogendheid werden voorbereid. Hij was ook een tijdje kabinetschef van de liberale minister Alfred Devèze. In de periode 1937-1947 werd hij lid van het Consistorie van de *Église Protestante de Bruxelles – Musée (Chapelle Royale)* en hij was tijdens de Tweede Wereldoorlog verbonden aan de Theologische Leergangen in Brussel, de latere Faculteit Protestantse Theologie. In tegenstelling tot zijn jongere broers, de latere kapitein-commandant Georges Ganshof (1898-1973) en Walter, koos François-Louis er niet voor om in 1928 de familienaam van zijn moeder aan zijn naam toe te voegen ¹³.

12 Zie o.m. JASMIEN VAN DAELE, *Van Gent tot Genève. Louis Varlez, een biografie*, Gent, 2002, p. 143-144; Id., “Louis Fredericq. Jong en beloftevol : een geëngageerd jurist”, in TONY VALCKE (red.) *De fonteinen van de Oranjeberg. Politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu*, Dl. IV : *Biografieën van twintigste-eeuwse beleidsmakers*, Gent, 2003, p. 75-88.

13 Nota's, brieven en stambomen van de familie van der Meersch (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/096-97); RAOUL C. VAN CAENEGHEM, “Ganshof, François Louis”...; Telefonische mededeling en e-mail Hugh Robert Boudin (Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid, Brussel) aan Lieven Saerens, 25.1. en 5.12.2011; JOHANNA JOUE, “Ganshof, François-Louis”, in *Dictionnaire Historique du Protestantisme et de l'Anglicanisme en Belgique du XVIe siècle jusqu'à nos jours* (ter perse); Dienst ‘Human Resources’ van het Belgisch leger, Evere : Dossiers François Louis Ganshof en Georges Ganshof van der Meersch (e-mail adjt. Xavier Van Tilborg aan Lieven Saerens, 29.11.2011).

Georges nam met als zijn broers in mei 1916 deel aan de Eerste Wereldoorlog en werd later beroepsmilitair. Zowel Walter als Georges waren uiterst sportief ingesteld. In 1928 nam Walter, als jonge substituut van de procureur des konings in Brussel (zie verder), deel aan de Olympische Winterspelen in het Zwitserse Sankt Moritz. In de discipline bobsleeën behaalde hij met de Belgische ploeg een verdienstelijke zesde plaats. Een stuurfout in de tweede race kostte Ganshofs ploeg een medaille. Walter was ook een fervent alpinist. Hij vergezelde regelmatig koning Albert I op diens klimtochten en nam in 1932 deel aan een wetenschappelijke expeditie die het Afrikaanse Ruwenzori-gebergte beklom. Oudere broer Georges nam in 1936 deel aan de Olympische Spelen in Berlijn, in de discipline jumping, zowel individueel als in team. In zijn individueel nummer behaalde hij zelfs de vierde plaats, na een foutloos parcours ¹⁴.

- Paul-Emile Janson, mentor van Walter Ganshof van der Meersch, was verscheidene malen minister van Justitie. In 1937-1938 leidde hij de regering. Janson, hier gefotografeerd als Eerste minister op 5 mei 1938, werd tijdens de oorlog gedeporteerd en stierf in 1944 in het concentratiekamp Buchenwald. (Foto SOMA, nr. 40907)

¹⁴ O.m. ROBERT LEGROS, "Walter Ganshof van der Meersch", in *Annuaire de l'Académie Royale de Belgique*, Brussel, 1995, p. 131; E-mails Alain Van Driessche (Sportarchief VRT) en Herman Van de Vijver (producer VRT) aan Lieven Saerens, 17.11.2011.

Als stagiair vervoegde Walter in 1921 het advocatenkantoor van de liberale politicus Paul-Emile Janson, die verschillende malen minister van Justitie was (1927-1931, 1932-1934, 1939 en 1940). Diens vader, Paul Janson, was de voorman van het sociaal-progressief liberalisme op het einde van de negentiende eeuw. Paul-Emile Janson werd de leermeester van Walter en steunde hem direct of indirect gedurende zijn vooroorlogse carrière.

Ganshof verliet het kantoor van Paul-Emile Janson toen hij in 1923, op prille leeftijd, substituut van de Brusselse procureur des konings Léon Cornil werd. Hij maakte er ook kennis met procureur-generaal Jean Servais, die autoritair heerste over de onder 'zijn' Hof van Beroep ressorterende parketten. Cornil gold daarentegen als een progressieve geest. Hij had onder meer na de oorlog als tijdelijk privé-secretaris van de socialist Emile Vandervelde, toenmalig minister van Justitie (1918-1921), een groots hervormingsplan voor het Belgisch strafrecht opgesteld. Evenals Ganshof cumuleerde Cornil in de loop van zijn carrière topfuncties binnen de magistratuur met een professoraat aan de ULB en evenals Ganshof behoorde Cornil tot een hoogstaande juristenfamilie. Zijn vader was raadsheer bij het Hof van Cassatie en eveneens hoogleraar aan de ULB. Zijn broer, zoon en neef waren al evenzeer professoren aan de rechtsfaculteit van de ULB. Louis Cornil, een andere neef van Léon, was als de uitzondering hierop geen jurist. Als ingenieur werd hij voorzitter van de *Fédération des Industriels de Belgique* ¹⁵.

Ganshofs benoeming tot substituut gebeurde na een interventie van zijn moeder, die heel wat aanzien genoot in de plaatselijke politieke en intellectuele kringen, bij de liberale minister van Landsverdediging Albert Devèze. Opnieuw op vraag van zijn moeder zou later ook de liberale politicus Marcel-Henri Jaspar stappen ondernemen ten gunste van de carrière van Walter ¹⁶. Ten tijde van Ganshofs benoeming droeg het Brussels parket – één van de belangrijkste van het land – een haast homogene katholieke stempel. De laatste benoeming van een substituut van liberale signatuur in dit parket dateerde van acht jaar terug. Dat een liberaal aan de beurt was, was duidelijk ¹⁷. In 1929 werd Ganshof ook tot substituut in het militair gerecht benoemd.

In 1933, toen zijn *patron* Paul-Emile Janson minister van Justitie was geworden, klom Ganshof weer een trap hoger op de ladder van de Brusselse magistratuur ¹⁸. Hij mocht Léon Cornil opvolgen als procureur des konings. Weliswaar was Cornil al in november 1928 opgestapt als Brussels procureur des konings, toen hij benoemd werd tot procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Brussel, in opvolging van Jean Servais.

¹⁵ Biografische nota's en publicaties over Léon Cornil (AULB, *Personeelsdossier Léon Cornil*, nr. 1P58).

¹⁶ Activiteiten als procureur des Konings in Brussel, o.a. brief van Albert Devèze aan Mevr. Ganshof, 28.4.1923 en brief van Marcel-Henri Jaspar aan Mevr. Ganshof, zonder datum (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/125); "Le Vicomte Ganshof van der Meersch", in *Journal des Tribunaux*, 26.3.1994; "Walter Ganshof van der Meersch", in *Annuaire de l'Académie Royale de Belgique*, Brussel, 1995, p. 129-147.

¹⁷ Nota's over benoemingen en diverse functies (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/130).

¹⁸ Dossier omtrent benoemingen in de magistratuur, brief van de minister van Justitie aan Eerste Minister de Broqueville, 4.8.1933 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/088).

- Walter Ganshof van der Meersch (rechts), die in 1943 naar Groot-Brittannië was gevlucht, picknickt samen met minister August De Schryver tijdens een ministerieel bezoek aan Belgische hulpverleners van het Rode Kruis in het Zuid-Engelse Sussex, 1 april 1944.
(Foto SÖMA, nr. 81381)

Rechtstreeks opvolger van Cornil als Brussels procureur des konings was Raoul Hayoit de Termicourt, zoon van een hooggeplaatste Antwerpse magistraat, afgestudeerd aan de Leuvense katholieke universiteit en net als Ganshof tijdens de Eerste Wereldoorlog oorlogsvrijwilliger ¹⁹.

Ganshofs benoeming tot Brussels procureur des konings was echter niet onbesproken. Toen in 1933 zowel de ‘progressief’ Léon Cornil als Camille Pholien, van katholieke signatuur, kandidaat waren voor het ambt van advocaat-generaal bij Cassatie, stelde de

¹⁹ ERNEST KRINGS, “Hayoit de Termicourt, Raoul”, in *Nouvelle Biographie Nationale*, DL IV, p. 209-211.

toenmalige minister van Justitie Paul-Emile Janson aan de katholieke Eerste minister Charles de Broqueville voor om Cornil te benoemen, waardoor diens positie als procureur-generaal bij het Hof van Beroep van Brussel zou vrijkomen. Die functie kon dan worden ingevuld door procureur des konings Raoul Hayoit de Termicourt. Deze laatste kon dan op zijn beurt vervangen worden door Ganshof, die op dat moment nog substituut was. De hele operatie had voor gevolg dat anderen, ouder dan Ganshof, van promotie moesten afzien. Janson oordeelde echter dat aan het hoofd van het Brusselse parket absoluut een liberaal moest staan : “*la nomination de M. Ganshof a comme conséquence de le faire passer au-dessus de plusieurs substitués du Parquet de Bruxelles, plus anciens que lui et dont certains ont un incontestable mérite; il me paraît pourtant indispensable, au point de vue général, que le Parquet de Bruxelles, soit à la Cour, soit en Première Instance, compte à sa tête un titulaire se rattachant à l’opinion libérale*”²⁰.

Over de benoeming van Raoul Hayoit de Termicourt – toekomstig architect van de taalwet van 1935 – stelde niemand zich vragen. Léon Cornil daarentegen werd verweten geen woord Nederlands te spreken, kritiek die dan weer enigszins gecompenseerd werd door het feit dat hij vooruitstrevend zou zijn. Vooral Ganshof kreeg het in de pers te verduren. Het satirische, kritische blad *L’Appréciation* trok van leer tegen de gang van zaken binnen het Brusselse Justitiepaleis en hekelde de benoeming van Ganshof tot procureur des konings. Het blad vond Ganshof te jong en meende dat de benoeming gebeurde dankzij de hulp van diens politieke vrienden. De benoeming zou in strijd geweest zijn met de gangbare tradities binnen de rechterlijke hiërarchie : “*un jeune magistrat qui n’a pas 33 ans, qui n’a pas eu le temps de donner la mesure de sa valeur et qui ne peut jouir d’une autorité suffisante ni sur ses collègues ni sur les polices. M. P.-E. Janson n’est pas immunisé contre les influences. Son jeune protégé appartient à (...) (une) dynastie toute puissante (...). M. Devèze ne l’a pas oublié non plus*”²¹. Ook in andere persorganen trok men van leer tegen wat gepercipieerd werd als een ‘ongeeoorloofde inmenging’ van de politiek in het gerecht.

Daarmee bevinden we ons in het hart van een oud Belgisch zeer, dat van de politisering van de magistratuur. Dit euvel wordt unaniem als nefast erkend, maar was tot vrij recent nochtans een ‘geïnstitutionaliseerde’ praktijk in het Belgische rechtswezen. Ze vloeit voort uit de basisregels betreffende de benoeming van magistraten die bepaald zijn in de Grondwet. Leden van het Openbaar Ministerie worden rechtstreeks door de koning

20 Dossier m.b.t. de functie van procureur des Konings, brief van Loppens, 16-4-1933 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/086); Dossier m.b.t. de benoemingen in de magistratuur, brief van de minister van Justitie aan de Eerste minister Charles de Broqueville, 4-8-1933 (nr. 180PP/088); Dossier samenwerking met Paul-Emile Janson (nr. 180PP/03).

21 Documentatie m.b.t. activiteiten als procureur des Konings in Brussel, o.m. krantenknipsel *L’Appréciation. Revue Politique, Économique et Financière*, 27.9.1933; Krantenknipsels *Le Soir*, *Het Laatste Nieuws*, *Vooruit*, *Het Nieuws van de dag*; Felicitatiebrieven aan Ganshof van der Meersch en aan zijn moeder (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/125).

benoemd (in feite dus door de minister van Justitie). Dat geldt eveneens voor vrederechters en rechters in de rechtbanken. Raadsheren worden benoemd uit lijsten voorgedragen door hun corps en andere instanties. Rechters zijn levenslang benoemd. Aanvankelijk golden er bitter weinig vereisten voor zo'n benoeming: enkel een minimumleeftijd en het bezit van een diploma in de rechten; de voorzitter van een rechtbank moest tevens over ervaring aan de balie beschikken. Een benoeming hing vooral af van 'politiek geluk'²². Een bijzondere opleiding was niet vereist. De herziening van dit systeem liet lang op zich wachten. Pas in 1971 werd in een gerechtelijke stage voorzien en in de jaren negentig volgde dan eindelijk een nieuwe wetgeving, die de grootste bezwaren in verband met het tot dan toe gangbare benoemings- en promotiesysteem ondervangen heeft²³. Daarmee moest in principe ook een einde komen aan het 'instrumentaliseren' door magistraten van hun sociaal kapitaal in functie van mogelijke carrièrekansen. Relaties onderhouden met de politiek als onderdeel van dit sociaal kapitaal verloor zodoende voor een stuk zijn relevantie.

De stoelenwissel van 1933 binnen de Brusselse magistratuur zou de geschiedenis ingaan als die van 'de jongeren'. Léon Cornil vervoegde toen op eenenvijftig jarige leeftijd een gezelschap van zeventig plussers, Raoul Hayoit de Termicourt was veertig en Ganshof drieëndertig jaar oud (jonger dus dan de meeste van zijn ondergeschikten: de dertig substituten van het parket van Brussel). *La Dernière Heure* schreef: "M. Ganshof, dans cette promotion qui comprend déjà la génération d'avant-guerre, et celle de la guerre 1914-18, représente la génération d'après-guerre"²⁴. Ook de 'vernieuwer' Cornil maakte die brug tussen twee generaties. Hij nam in Cassatie de post van Barthélémi Jottrand over, een familienaam die sinds 1830 intrinsiek met België en Brussel verbonden was: "on retrouve [B. Jottrand] à l'occasion des plus hautes manifestations du libéralisme constitutionnel... ces discours... exposent l'origine de notre droit, autant par l'analyse de l'esprit des constituants que par la psychologie naturelle du Belge"²⁵. Ganshof paste, net zoals Cornil en zijn voorgangers, in de stedelijke liberale traditie van gehechtheid aan een 'Belgische nationale identiteit' en getrouwheid aan de

22 Jean-Pierre Nandrin heeft hier verschillende publicaties aan gewijd. Zie: JEAN-PIERRE NANDRIN, *Hommes et normes. Le pouvoir judiciaire aux premiers temps de l'indépendance (1832-1848)*, Louvain-la-Neuve, Faculté de Philosophie, Arts et Lettres, Université Catholique de Louvain, 1995; Id., *Justice, magistrature et politique aux premiers temps de l'indépendance de la Belgique*, *Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences Politiques*, Académie Royale de Belgique, deel 8, 1997, p. 67-111; Id., "Hommes et Normes. Le pouvoir judiciaire en Belgique aux premiers temps de l'indépendance", in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, nrs. 1-2, 1994-1995, p. 255-262.

23 JEAN LAENENS & MARCEL STORME (ed.), *In de ban van de octopus / Dans l'encre d'octopus*, Brussel, 2000; JULES MESSINE, "La nomination des juges depuis 175 ans", in *Journal des Tribunaux*, n° 6182, 2005, p. 367; LODE VAN OUTRIVE, "The Political role of the judiciary: The Belgian case", in *Res Publica*, 1996, nr. 2, p. 371-384.

24 Documentatie m.b.t. activiteiten als procureur des Konings in Brussel, o.m. krantenknipsel *La Dernière Heure*, 5.9.1933 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/125).

25 *Idem*.

Belgische staat. Evenals Cornil vervulde Ganshof tegelijk ook een academisch carrière aan de ULB. Vanaf 1936 doceerde hij er strafrecht in het Frans en later ook in het Nederlands. In 1938 kwam daar nog publiek recht bij.

Het feit dat Ganshof ook studies in het Nederlands had gevolgd, maakte hem als tweetalige, aldus de sympathiserende liberale pers, uiterst geschikt voor een carrière in het Brusselse parket ²⁶. Als procureur des konings te Brussel – ook zijn latere carrière speelde zich volledig in de hoofdstad af – liet Ganshof meermaals van zich horen binnen de rechtswereld. Tijdens de jaren dertig trad hij op in enkele geruchtmakende processen : onder andere betreffende de illegale acties van opkomende fascistische groeperingen en zaken omtrent financiële schandalen. Regelmatig klaagde hij bij de procureur-generaal de overbelasting van het Brusselse parket aan, die volgens hem grotendeels te wijten was aan de nieuwe wettelijke voorschriften inzake taalgebruik. Al meteen na het in voege treden van de wet van 1935 werd dus de connectie gemaakt tussen taalwetgeving en -regeling enerzijds en overbelasting en achterstand anderzijds. Een redenering die overigens tot vandaag blijft bestaan.

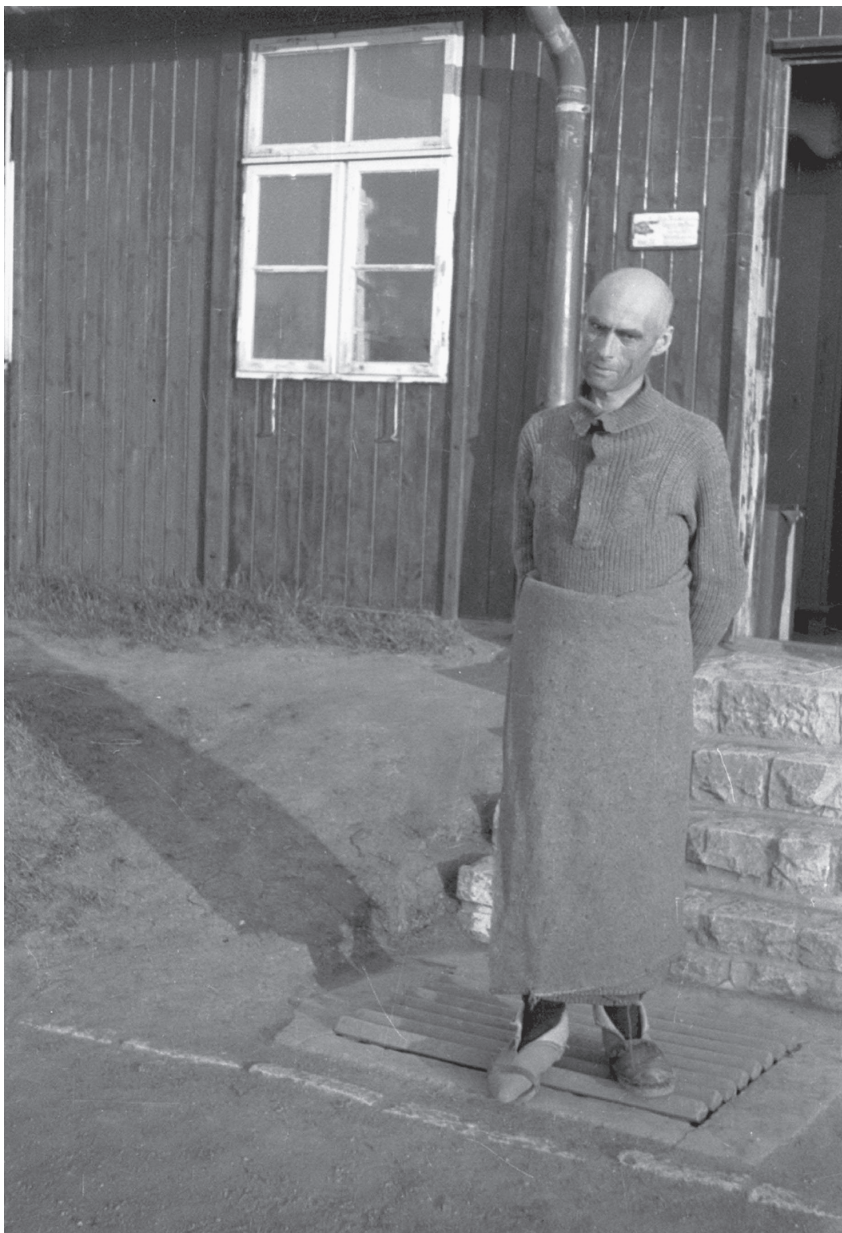
Ganshof stond ook op zijn strepen wat betreft aanzien en hiërarchie. In 1936 richtte hij zich tot de liberale minister van Defensie Albert Devèze met de eis om in het geval van mobilisatie tot militair auditeur benoemd te worden, en dus niet langer de titel te dragen van substituut in het militair gerecht. De realiteit zou zijn ambitie overtreffen. Toen in april 1940 opnieuw een stoelendans plaatsvond binnen de Belgische magistratuur, volgde Ganshof baron M. Janssens op als auditeur-generaal bij het Militair gerechtshof, andermaal na te zijn voorgedragen door Paul-Emile Janson en op aandringen van de koning en de katholieke Eerste minister Hubert Pierlot. Hijzelf werd als procureur des konings opgevolgd door de ‘progressief’ Lucien Van Beirs. En Léon Cornil werd Eerste advocaat-generaal bij Cassatie – de benoeming waar de voorkeur van Ganshof eigenlijk naar was uitgegaan –, ter opvolging van George Sartini van den Kerckhove die op 25 januari 1940 overleden was ²⁷. Maar een deel van Vlaanderen sloot onze magistraat niet in de armen. De zaak Van Dieren en het verloop van de naoorlogse zuiveringen bedierven die relatie in sterke mate.

26 Documentatie m.b.t. activiteiten als procureur des Konings in Brussel, o.m. krantenknipsel *La Dernière Heure*, 5.9.1933 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/125).

27 Documentatie m.b.t. activiteiten als procureur des Konings in Brussel, brief van de procureur des Konings aan de procureur-generaal, 10-2-1936; Krantenknipsel *Le Soir*, 29.2.1940 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/125); WALTER GANSHOF VAN DER MEERSCH, *Notice sur la vie et les travaux de Léon Cornil. Aperçus de l'histoire de l'Université de Bruxelles sous l'occupation ennemie 1940-1944*, Brussel, 1972, p. 8 noot 1.

- Eind april 1945 leidde Walter Jean Ganshof van der Meersch als Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid een missie naar het verslagen Duitsland. Daarbij werd onder andere het concentratiekamp Buchenwald bezocht, waar Ganshofs mentor Paul-Émile Janson een jaar eerder was overleden. Hier zien we Walter (rechts) samen met zijn broer François-Louis, bij hun vertrek vanuit Brussel.
(Foto SOMA, nr. 274765)

- Lucien Van Beirs, die in april 1940 Walter Ganshof van der Meersch opvolgde als procureur des Konigs van Brussel, stond tijdens de Tweede Wereldoorlog samen Ganshof in het verzet. Net als Ganshof werd hij door de Duitsers uit zijn ambt ontzet. In 1943 werd hij gearresteerd en naar Buchenwald gedeporteerd. Hij werd in april 1945, een tweetal weken voor Ganshofs missie naar Duitsland, door de Amerikaner bevrijd. De foto toont een door kampontringen uitgemarkte Van Beirs bij zijn bevrijding in Buchenwald.
(Foto SOMA/Algoed, nr. 96659)

III. Een obstakel in het traject van de auditeur-generaal : de zaak Van Dieren

Bij de Duitse inval in België in 1940 was Ganshof als auditeur-generaal samen met toenmalig administrateur van de Staatsveiligheid Robert de Foy²⁸ – eveneens een telg uit een familie van juristen – belast met de arrestatie van enkele honderden Belgische of buitenlandse personen die ervan verdacht werden betrekkingen te onderhouden met de Duitse overheden, die als een bedreiging voor de veiligheid van de staat werden gezien of waarvan de aanwezigheid de militaire operaties konden belemmeren. Op 10 mei 1940 had de Belgische regering de staat van beleg uitgevaardigd en diezelfde dag werden alle verdachte Belgen en vreemdelingen aangehouden. In de praktijk ging het om veel meer dan honderden arrestaties. De meesten onder hen – duizenden – waren uit het Duitse *Reich* gevluchte Joden, evenals honderden van spionage verdachte Rijksduitsers, Vlaams-nationalisten, leden van het VNV, Verdinaso, Rex en communisten. Het grootste deel van de verdachten werd later naar Frankrijk gevoerd. Onder hen bevonden zich naast Vlaams-nationalistisch boegbeeld August Borms ook Verdeinaso-leider Joris Van Severen, die samen met twintig anderen in Abbeville door Franse militairen vermoord zou worden.

De aanhoudingen en de omstandigheden van de wegvoering wekten in het toenmalige politiek klimaat en in de verwarring na de capitulatie van België grote verontwaardiging. De aanhoudingen hadden geen anti-Vlaams karakter, maar ze werden in Vlaams-rechtse kringen aangegrepen om propaganda te maken tegen de Belgische staat en tegen Ganshof, die er als de belichaming van beschouwd werd²⁹. Toen de (niet-Joodse) gevangenen twee maanden later huiswaarts keerden, werden Ganshof en de Foy op hun beurt aangehouden door de Duitse bezetter.

28 Robert de Foy (1893-1960) oefende na de Eerste Wereldoorlog het beroep van magistraat uit en was militair auditeur bij het Belgisch bezettingsleger in het Ruhrgebied. Later stapte hij over naar de Openbare Veiligheid, waarvan hij vanaf 1933 aan het hoofd stond. Vanaf 1940 was hij administrateur van de Staatsveiligheid die afhing van het ministerie van Defensie. Hij kreeg na de oorlog even problemen omdat hij na zijn vrijlating door de Duitsers min of meer op post mocht blijven en onder het bezettingsregime, in oktober 1943, tot secretaris-generaal benoemd werd van het departement Justitie. Omstreeks 1944 was hij in contact getreden met het verzet, evenals met de regering en de Staatsveiligheid in Londen, meer bepaald met Walter Ganshof van der Meersch en William Ugeux. Na een korte terugtrekking uit het openbare leven, werd hij in 1947 echter alweer benoemd tot administrateur van de Staatsveiligheid. Dit gebeurde in de context van de Koude Oorlog, toen volop actie gevoerd werd tegen de communisten. De broer van Robert de Foy, Marcel de Foy, werd voorzitter van het Hof van Beroep in Brussel. Zijn andere broer, Joseph de Foy, was officier in het Belgisch leger (RUDI VAN DOORSLAER, "De Belgische politie en magistratuur en het probleem van de ordehandhaving", in *België in de Tweede Wereldoorlog*, Dl. IX : *Het minste kwaad*, Kapellen, 1990; RUDI VAN DOORSLAER (red.), EMMANUEL DEBRUYNE, FRANK SEBERECHTS, NICO WOUTERS, m.m.v. Lieven Saerens, *Gewillig België. Overheid en Jodenvervolgging tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen/Amsterdam/Brussel, 2007, *passim*).

29 DIRK MARTIN, "Ganshof van der Meersch...", p. 1230.

De zaken verliepen als volgt. Op 1 juli 1940, enkele dagen voor de aanhouding van Ganshof door de nazi's, had Edmond Van Dieren, advocaat en Vlaams-nationaal volksvertegenwoordiger die ook op de bewuste lijst had gestaan maar uiteindelijk niet was weggevoerd, in het Brussels gerechtshof aan de auditeur-generaal een kaakslag gegeven. Hij wilde Ganshof provoceren zodat een klacht zou worden ingediend, waarna dan een onderzoek zou worden ingesteld naar de auditeur-generaal en diens persoonlijke rol in de arrestaties³⁰. Die rechtstreekse verantwoordelijkheid van Ganshof is evenwel nooit bewezen. Na een interventie van Cassatie werd Ganshof na enkele maanden, einde december 1940, weer vrijgelaten, maar hij zou de episode Van Dieren niet vergeten.

Begin 1941 verbood de *Militärverwaltung* aan Ganshof zijn gerechtelijke functies nog verder uit te oefenen; een verbod dat ook zijn vroegere chef Léon Cornil te beurt zou vallen. Ganshof raakte betrokken bij de organisatie van de inlichtingendiensten *Comité Gilles* en *Zéro*, die werkten ten behoeve van de Belgische regering in ballingschap. Tevens hielp hij – aldus zijn en andere naoorlogse getuigenissen – bepaalde personen aan de Duitsers te ontsnappen en bouwde hij een soort distributiedienst uit die het gerechtelijk verzet via onderbouwde documenten wou steunen. Op 12 december 1942 werd hij samen met talrijke andere magistraten – waaronder Brussels procureur des konings Lucien Van Beirs, procureur-generaal bij het Hof van Beroep Camille Pholien, diens broer en katholiek politicus Joseph Pholien, en Camille Pholiens substituut Adrien van den Branden de Reeth – als gijzelaar gearresteerd en tot in februari 1943 in de citadel van Hoei opgesloten. Volgens Ganshofs naoorlogse verklaring gebeurde de aanhouding “*spécialement pour ‘sabotage judiciaire’*”, mogelijk een verwijzing naar de dreiging tot staking vanwege de magistratuur in diezelfde maand december 1942. Van 22 tot 23 maart 1943 werd Ganshof opnieuw als gijzelaar aangehouden. Daarop dook hij onder, om medio juni 1943 naar Londen te vertrekken, waar hij met open armen werd ontvangen³¹.

Aanvankelijk was het de bedoeling dat Ganshof samen met procureur des konings Lucien Van Beirs zou vluchten. Van Beirs stond in nauw contact met Ganshof en was in februari 1943, net als Ganshof, door de bezetter uit zijn ambt ontzet. Toen hij op zijn beurt in december 1943 naar Londen trachtte te vluchten werd hij echter in Zuid-Frankrijk aangehouden en kwam hij uiteindelijk in Buchenwald terecht. In hetzelfde konvooi naar Buchenwald zat ook Ganshofs gewezen *patron* Paul-Emile

30 Krantenknipsels en nota's van Ganshof van der Meersch over de zaak Van Dieren (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/133 en nr. 180PP/122).

31 Documentatie, brieven en nota's m.b.t. een huldeboek voor Henri Rolin (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/006); Directie-Generaal Oorlogsslachtoffers, Brussel : Dossiers Walter Ganshof van der Meersch en Lucien Van Beirs (met dank aan Lieven Saerens). Zie ook voetnoot 44.

Janson, die zijn gevangenschap niet zou overleven. Janson overleed in Buchenwald op 3 maart 1944 ³².

Ganshof werd in Londen door de regering Pierlot tot Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid benoemd, bevoegd voor de coördinatie van het verzet en voor de handhaving van de orde en veiligheid na de bevrijding. Ook werd hij belast met het opstellen van een lijst van mensen die na de oorlog aangehouden moesten worden. Aanvankelijk wilde men van Ganshof een Onderstaatssecretaris voor Justitie maken, maar omdat dit tot verwarring zou leiden tussen de uitvoerende en de rechterlijke macht indien hij tegelijk ook als auditeur-generaal zou aanblijven, werd deze piste verlaten ³³. Als Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid stelde hij besluitwetten op in verband met Belgen die met de bezetter hadden gecollaboreerd. In zijn succesvol bezwaar tegen het regeringsvoorstel om verzetslieden als burgerlijke rechters in krijgsraden te laten zetelen en de rechtsbedeling op zich te nemen, toonde hij zich de verdediger van de rechtsstaat. Hij verzette zich tegen een straatjustitie en mogelijke ongecontroleerde wraakacties tegen collaborateurs eenmaal de oorlog voorbij was ³⁴. Zijn standpunten hierover werden nogmaals bevestigd in zijn openingsrede voor het Militair gerechtshof in september 1946 ³⁵.

Na de oorlog werd Edmond Van Dieren door de Krijgsraad, in februari 1946, tot acht jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens smaad en slagen aan een magistraat en politieke samenwerking met de vijand. De beschuldiging luidde dat de kaakslag en de daaraan gegeven ruchtbaarheid gelijk stonden met verklanking. Van Dieren ging in beroep en zijn straf werd omgezet naar vijf jaar. Omwille van een procedurefout werd dat arrest echter verbroken en in 1947 sprak het Krijgshof in Gent een nieuwe straf van ditmaal drie jaar uit. Na een nieuwe verbreking zou Van Dieren uiteindelijk door het Krijgshof van Luik worden vrijgesproken. Het proces van deze bejaarde advocaat kreeg grote weerklank, niet alleen omdat Van Dieren zich op spectaculaire wijze verdedigde, maar ook en vooral doordat de verwarde politieke toestand en de complexe verantwoordelijkheden in 1940 uit de doeken werden gedaan ³⁶.

32 SOMA, Archief William Ugeux (AA 884/482), Brief [F.M.] Lepage (Parket Brussel) aan Page, met de vraag aan Ganshof en Lucien Van Beirs om België te verlaten wegens de dood van een geparachteerde agent en de ontdekking van documenten door de Duitsers, 22.5.1943; Directie-Generaal Oorlogsslachtoffers, Brussel : Dossiers Walter Ganshof van der Meersch en Lucien Van Beirs (met dank aan Lieven Saerens).

33 Ministerraad. Notulen van de vergaderingen, 1943-1944 [Algemeen Rijksarchief (ARA)].

34 DIRK MARTIN, "Ganshof van der Meersch...", p. 1230.

35 WALTER JEAN GANSHOF VAN DER MEERSCH, "Réflexions sur la répression des crimes contre la sûreté extérieure de l'État, mercuriale prononcée devant la Cour militaire le 17 septembre 1946", in *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1946-1947, p. 104.

36 GASTON DURNÉZ, "Edmond Van Dieren", in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging...*, p. 940-941.

De zaak Van Dieren werd een permanente bekommernis voor Ganshof. Hij hield alle krantenknipsels die er aan gewijd werden bij en regelmatig trachtte hij de aantijgingen met betrekking tot zijn rechtstreekse aansprakelijkheid in de deportaties van mei 1940 te weerleggen ³⁷. Het Hof van Beroep van Brussel verklaarde op 8 oktober 1948 dat er geen reden was om de auditeur-generaal te vervolgen voor zijn bijdrage in de deportaties en de moorden van 1940. Hij zou immers enkel geageerd hebben in opdracht van – de intussen in een concentratiekamp omgekomen – minister van Justitie Paul-Emile Janson ³⁸. De rangen van de magistratuur werden gesloten, maar de episode van 1940 bleef nog een lange tijd een schaduw werpen op de carrière van Ganshof, aangezien de zaak bij iedere nieuwe promotie opnieuw in de pers kwam.

IV. De soms moeilijke relatie tussen de magistratuur en de politieke macht

Aan Ganshof werd na de oorlog voorgesteld om als raadsheer over te stappen naar Cassatie. Toenmalig voorzitter van Cassatie Gustave Hodüm had zijn kandidatuur als volgt bepleit : *“les qualités de juriste du candidat, sa droiture et son caractère, son autorité, ses services passés le rendent recommandable à tous égards. On peut ajouter que le candidat est d'un rang social élevé et que sa nomination serait de nature à rehausser le prestige de la Cour de Cassation”* ³⁹. Het behoren tot een hoge sociale rang vormde dus onbetwistbaar een voordeel bij promotie naar het hoogste rechtshof. Voorlopig verkoos Ganshof er echter voor om zijn functie van auditeur-generaal te blijven waarnemen. Pas in februari 1947 zou hij naar Cassatie overstappen.

Als auditeur-generaal zag hij het als zijn taak om na de oorlog terug een maatschappelijk evenwicht tot stand te brengen : *“y rétablir après la dégradation de l'occupation, la pratique du devoir et de l'honneur”* ⁴⁰. Sinds midden 1945 bestond er in regeringskringen evenwel kritiek op de auditeur-generaal, die men een dubbelzinnige houding ten aanzien van Leopold III verweet. Ganshof zou tijdens de besprekingen tussen de ministers en de koning uit zijn rol zijn getreden en zichzelf bij de Koning hebben aangeprezen als een mogelijke Eerste minister aan het hoofd van een ‘sterke regering’, nadat de eerste regering Van Acker gevallen was over een mogelijke terugkeer van Leopold III naar België. In werkelijkheid had de koning aan Ganshof gevraagd om een regering te vormen zonder parlementaire meerderheid. Deze laatste aarzelde en weigerde uiteindelijk.

³⁷ Krantenknipsels en nota's van Ganshof van der Meersch over de zaak Van Dieren (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/133 en nr. 180PP/122).

³⁸ Krantenknipsels van en over de oorlog (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/130).

³⁹ Dossier m.b.t. benoemingen in de magistratuur, brief van de voorzitter van Cassatie, 1945 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/088).

⁴⁰ Krantenknipsels van en over de oorlog, artikel uit *La Dernière Heure*, 6.10.1944 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/130).

- Walter Ganshof van der Meersch schudt de hand van de toekomstige Congolese Eerste minister Patrice Lumumba, na een lang gesprek waarin Lumumba hem zijn regering had voorgesteld, 23 juni 1960. (Foto SOMA, nr. 42129)

Hij vreesde dat de terugkeer van de Koning tot ernstige rellen aanleiding zou geven. Dat Ganshof de opdracht overwogen had en zodoende opnieuw een bevestiging als machtige gezagdrager nagestreefd had, leverde hem evenwel blijvende vijandschap op van stadgenoot en ontslagnemend premier Achiel Van Aker, die sprak in termen van ‘ontoelaatbare belangenvermenging’.

Ganshof nam in ieder geval nooit genoegen met een tweederangsrol. Reeds ten tijde van de bevrijding eiste hij van de regering om bevorderd te worden tot luitenant-generaal. Bovendien was hij naast zijn functie als Hoog Commissaris voor ’s Rijks Veiligheid belast met de reorganisatie van de diensten van de staatsveiligheid en de politie. Tevens was hij hoofd van de 3de Sectie van de Belgische Militaire Missie bij het hoofdkwartier van de geallieerde strijdmachten ⁴¹. Toen hij zijn taak als auditeur-generaal bij het Krijgshof weer opnam, zou Ganshof een leidinggevende rol spelen bij de repressie en de epuratie. Daarbij werd hij in flamingantische middens beschouwd als het symbool van een politiek die als doelstelling had om het Vlaams-nationalisme als politieke factor uit te schakelen ⁴².

⁴¹ Ministerraad. Notulen van de vergaderingen, 1944-1945 (ARA); Stukken betreffende de oprichting en de bevoegdheden van de Raad van State, 1945 (Rijksarchief Brugge, *Archief Achille Van Aker*, nr. 628).

⁴² DIRK MARTIN, “Ganshof van der Meersch...”, p. 1230.

Op 8 augustus 1945 trok een wraaklustige Achiël Van Acker, opnieuw Eerste minister, in de Senaat van leer tegen het volledige militaire gerecht. Hij had kritiek op het geprivilegieerde statuut van deze magistraten die hun missie nodeloos zouden rekken om er profijt uit te halen (dragen van uniformen, interessante verloning, gebruik maken van een wagen...) ⁴³. Tegen deze in het Parlement geuite beschuldigingen kwam de top van de Belgische magistratuur razendsnel in het verweer. Ganshof ontving talrijke steunbrieven. Dergelijk scenario herhaalde zich telkens : het sluiten van de rangen bij aanvallen van buitenaf die als bedreigend beschouwd werden voor het prestige van de functie en de eer van de rechterlijke macht. Léon Cornil, sinds 15 september 1945 procureur-generaal in het Hof van Cassatie, wees er in zijn schrijven aan minister van Justitie Marcel Grégoire (UDB, *Union Démocratique Belge*) op dat de betrokken magistraten, integendeel, louter geïnspireerd werden door “een taak van publiek welzijn” en “het verlangen om het land te dienen”. De aanval van Van Acker werd voorgesteld als een poging van de uitvoerende macht om de rechterlijke macht te betuttelen ⁴⁴.

Toen minister van Binnenlandse Zaken Piet Vermeylen in 1947 voorstelde om Ganshof tot voorzitter van de pas opgerichte Raad van State te benoemen, stuitte dit op een onverzettelijk veto van Achiël Van Acker die met ontslag dreigde indien het scenario Ganshof zou doorgaan. Nochtans was over die benoeming een voorafgaande overeenkomst bereikt in de ministerraad : de rechtse ministers zouden het merendeel van de kandidaten in de Raad van State mogen benoemen en de socialisten zouden zich daar niet tegen verzetten indien eerst genoemden voor Ganshof zouden stemmen. Het vinden van de geschikte kandidaat was hoe dan ook geen sinecure : moest die kandidaat links of rechts zijn, van de loge of kerks, Londenaar of niet, royalist of niet, Vlaming of Waal ? De reden voor de houding van Van Acker lag natuurlijk in de val van de regering in 1945, maar ook in het politiek en moreel gedrag van Ganshof tijdens de repressie waardoor hij, aldus Van Acker, ‘één van de meest bekritiseerde mensen in België’ was geworden. Bovendien was er Ganshofs verzet geweest tegen pogingen van de regering – via omzendbrieven – om economische collaboratie minder streng te vervolgen.

⁴³ *Senaat. Handelingen*, 8.8.1945, p. 210.

⁴⁴ Aanval van Eerste minister Van Acker op de militaire magistratuur, ‘geheime nota’ van 17.7.1945; Brief van Léon Cornil aan de minister van Justitie Marcel Grégoire, 11.8.1945; Brieven van Ganshof van der Meersch aan de minister van Justitie, 10.8.1945 en 14.8.1945 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/134). In feite had Cornil al in 1942 Adolphe Gesché moeten opvolgen als procureur-generaal in het Hof van Cassatie. Een verordening van *Militärbefehlshaber* Alexander von Falkenhausen van 29 januari 1942 had Cornil echter het verbod opgelegd om een publieke activiteit uit te oefenen. Dat leidde ertoe dat de advocaten-generaal Raoul Hayoit de Termicourt en Roger Janssens de Bisthoven tijdens de Tweede Wereldoorlog de feitelijke leiding hadden over Cassatie (WALTER GANSHOF VAN DER MEERSCH, *Notice sur la vie et les travaux de Léon Cornil...*, p. 9; Ernest Krings, “Hayoit de Termicourt...”, p. 210.).

Hierdoor was een conflictueuze relatie ontstaan tussen de auditeur-generaal en de politieke wereld. Men moest vermijden dat Ganshof in de toekomst opnieuw stokken in de wielen zou steken. De notulen van een vergadering van de ministerraad uit oktober 1947 zijn duidelijk : “*Dans les périodes difficiles que nous traversons, les gouvernements sont appelés parfois à prendre des arrêtés dont la légalité est mise en doute; un magistrat du caractère du président proposé serait susceptible d’entraver considérablement l’œuvre gouvernementale*”⁴⁵. Voor Achiel Van Acker was het zonneklaar : Ganshof in de Raad van State zou dit orgaan van in den beginne compromitteren in de ogen van de publieke opinie. De socialisten Piet Vermeylen, Paul-Henri Spaak en Henri Rolin daarentegen hadden zijn kandidatuur verdedigd. Zij waren evenals Ganshof ‘Londenaars’ (Ganshof was er wel later toegekomen)⁴⁶. Verscheiden keren opnieuw werd Ganshof in de ministerraad als voorzitter van de Raad van State voorgedragen, maar Van Acker bleef onverzettelijk. Uiteindelijk trok Ganshof zich terug⁴⁷.

Ondertussen, in februari 1947, had Ganshof zijn post van auditeur-generaal ingeruild voor die van advocaat-generaal bij Cassatie, waardoor hij opnieuw in de voetsporen van Léon Cornil trad. Als auditeur-generaal werd hij tijdelijk opgevolgd door de advocaat-generaal bij het Hof van Beroep te Brussel Max Huwart, die waarnemende auditeur-generaal werd. Huwart had de naam van linkse signatuur te zijn en hij was tijdens de oorlog een van de spilfiguren in de harde oppositiekern van de magistratuur⁴⁸. Enkele maanden later, in mei 1947, werd Paul van der Straeten – eveneens advocaat-generaal bij het Hof van Beroep – tot auditeur-generaal benoemd. Bij zijn benoeming tot advocaat-generaal trok de Vlaamse en ook de communistische pers weerom van leer tegen de ‘Londenaar’ Ganshof. Zelfs aan Franstalige zijde was er heel wat kritiek. *L’Appréciation* had het over “deze man die niet gedreven wordt door een gevoel van rechtvaardigheid, maar door eerzucht”. Ganshof had immers het etiket een “politieke magistraat” te zijn. *L’Appréciation* – dat het tijdens de oorlog gevoerde beleid van de secretarissen-generaal verdedigde – oordeelde bovendien : “*la répression est le fruit de l’orgueil morbide des émigrés de Londres*”⁴⁹.

45 Ministerraad. Notulen van de vergaderingen, 14.10.1947 (ARA).

46 Project benoeming tot voorzitter van de Raad van State, krantenknipsel *L’Appréciation*, 22.11.1947; *Journal des Tribunaux*, 16.11.1947 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/127); Stukken betreffende het verzet van Achiel Van Acker tegen de kandidatuur van Ganshof van der Meersch voor het ambt van voorzitter van de Raad van State, 1947 (Rijksarchief Brugge, *Archief Achille Van Acker*, nr. 869).

47 Ministerraad. Notulen van de vergaderingen, 1947 (ARA).

48 Zie ook : ERIK RASPOET, *Biografie van Baron Adrien van den Branden de Reeth*, seminariënwerk 2de kandidatuur Staats- en Bestuurswetenschappen, RU Gent, 1985, p. 6.

49 Krantenknipsel *L’Appréciation*, 22.2.1947 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/133).

- Tussen de Bruggeelingen Ganshof van der Meersch en Achille Van Acker heeft het nooit geboterd. De machtsdrang van Ganshof werd na in de naoorlogse periode herhaaldelijk gedwarsboomd door “Achille Charbon”. De legendarische socialistische voorman, hier in 1965, met op de achtergrond de symbolische mijnwerkerslamp.
(Foto SOMA, nr. 95248)

Ook de wijze waarop Ganshofs promotie gebeurde, gaf aanleiding tot discussie : van eerste aanleg te Brussel – zijn functie voordat hij naar de militaire magistratuur ‘gedetacheerd’ was geweest – ineens naar Cassatie, waarbij de tussenstap van het Hof van Beroep werd overgeslagen. Maar de voorstelling dat Ganshof te snel promotie maakte door direct over te stappen van eerste aanleg naar Cassatie kan worden betwist. Een auditeur-generaal staat immers op hetzelfde niveau als een procureur-generaal bij een Hof van Beroep en heeft zelfs misschien nog meer gewicht omdat er slechts één auditeur-generaal is. De terugkeer van Ganshof naar de civiele magistratuur kwam er volgens sommigen eigenlijk op neer dat hij weggepromoveerd werd. Er zouden op het Auditoraat-generaal financiële onrechtmatigheden zijn gebeurd ⁵⁰.

De ‘zaak Ganshof’ was ter sprake gekomen in de ministerraden van december 1946 en had betrekking op een lening die Ganshof in 1944 en 1945 bij de Staatskas gedaan had voor de organisatie van zijn diensten en die nadien ten persoonlijke titel belegd zou zijn geweest. Hoewel het ontslag van Ganshof in de ministerraad ter sprake kwam en aan Cassatie gevraagd werd om een onderzoek in te stellen, kende de hele zaak uiteindelijk geen gevolg, gedeeltelijk omdat de auditeur-generaal gesteund werd door de nieuwe liberale minister van Justitie Albert Lilar, die aangetrouwde familie van Ganshof was, en procureur-generaal bij het Hof van Cassatie Léon Cornil, waarvan Ganshof in diens periode van procureur des konings nog substituut was geweest. De zaak was door de gewezen liberale minister van Justitie Adolphe Van Glabbeke, die een gespannen relatie met Ganshof had en bevriend was met Achiel Van Acker, in de openbaarheid gebracht ⁵¹.

Aldus keerde de auditeur-generaal terug naar het normale beroepsleven, maar intern stelden sommigen zich toch vragen over het al dan niet geschikte profiel van Ganshof voor Cassatie. Er werd gefluisterd dat zijn bekwaamheid meer lag op het terrein van de actie dan op dat van de theoretisch-juridische beschouwing. Zijn tegenstanders probeerden zijn promotie naar Cassatie zelfs voor te stellen als een straf voor het slechte repressiewerk. De *Pourquoi pas ?* en het *Journal des Tribunaux* van hun kant beschreven dan weer graag en uitvoerig het prestige waarmee zijn inhuldiging bij Cassatie gepaard ging : “*Avec le cérémonial rituel, traditionnel, solennel, d’usage, la Cour de Cassation a procédé à la réception de (...) M. l’avocat général Ganshof van der Meersch. (...) Devant l’étonnante collection de magistrats de rouge vêtus, [il] avait belle mine. Cravaté du pourpre de l’Ordre de Léopold, le torse barré du cordon bleu de l’Ordre de Léopold II, gemmé de croix parmi lesquelles une croix de guerre à multiples palmes tenait belle place, on put constater, la salle étant pleine à craquer, que le nouvel avocat général avait aussi haute allure sous la robe écarlate qu’hier sous l’uniforme si martialement porté*” ⁵². Opvallend

⁵⁰ Activiteiten als advocaat-generaal bij Cassatie, krantenknipsel *La Libre Belgique*, 14.2.1947 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/126).

⁵¹ Ministerraad. Notulen van de vergaderingen, 1946 (ARA); Mondelinge mededeling Lawrence Van Haecke aan Lieven Saerens, 24.11.2011.

⁵² Activiteiten als advocaat-generaal bij Cassatie, krantenknipsel *Pourquoi pas ?*, 11.4.1947 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/126).

in de honderden felicitatiebrieven die Ganshof bij deze gelegenheid ontving, is het haast ontbreken van gelukswensen uit het Vlaamse landsgedeelte. Dit toont ofwel aan hoe weinig waardering de man er genoot, ofwel hoe weinig hooggeplaatste potentiële afzenders Vlaanderen op dat moment telde ⁵³.

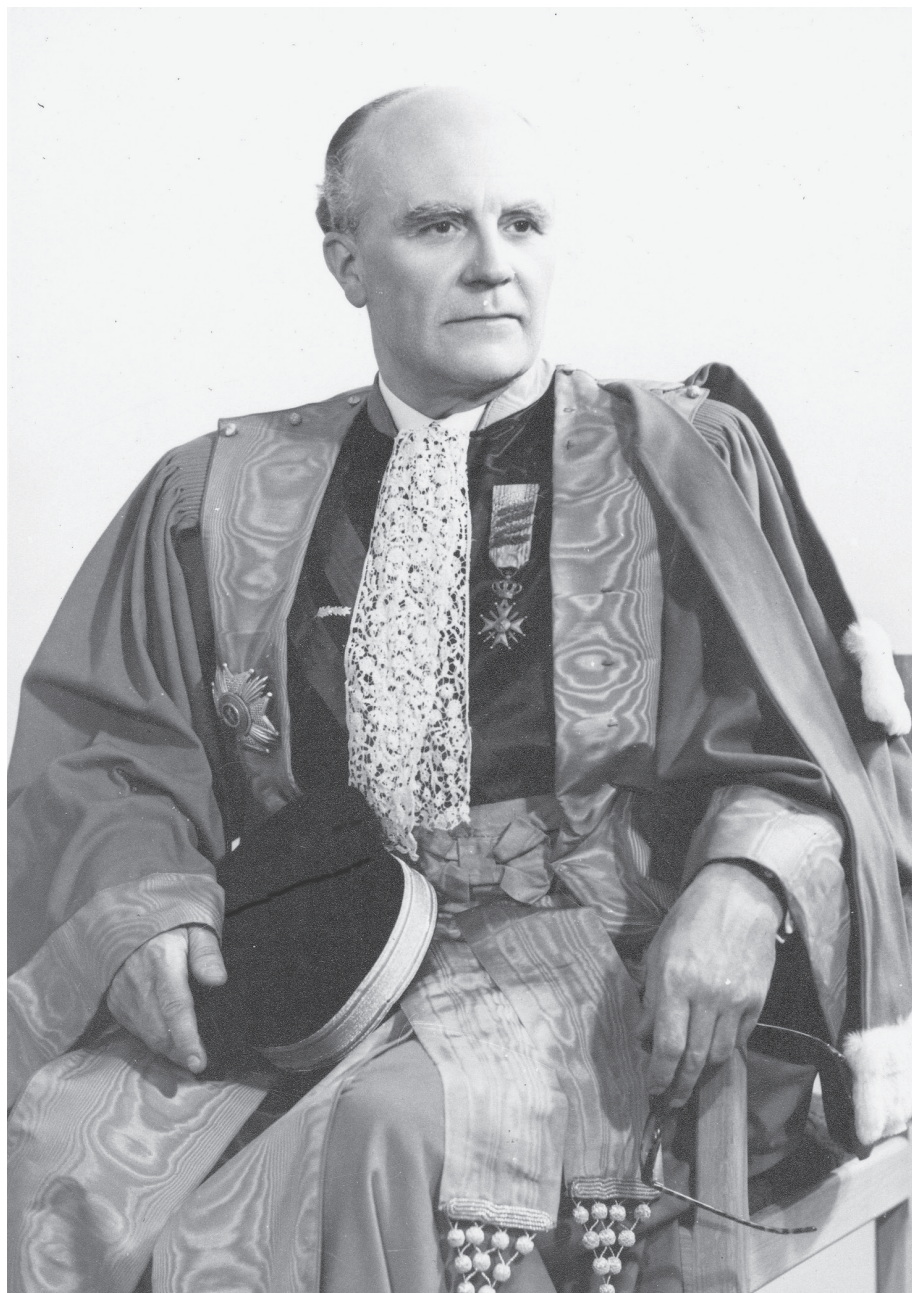
Hoe zag de hoge magistratuur er in de periode 1947-begin jaren vijftig uit, na deze opeenvolgende zetelwissels? Wie waren de spilfiguren ⁵⁴? Bij het aantreden van Ganshof als advocaat-generaal was Léon Cornil nog steeds procureur-generaal van het Hof van Cassatie. Eerste advocaat-generaal was sinds de bevrijding Raoul Hayoit de Termicourt. De andere advocaten-generaal naast Ganshof waren Charles Collard en Roger Janssens de Bisthoven, die net zoals Ganshof afkomstig was uit de Brugse *upperclass*. In januari 1954 werd Léon Cornil, die wegens gezondheidsredenen vervroegd ontslag had genomen, door Hayoit de Termicourt opgevolgd als procureur-generaal. Eerste advocaat-generaal werd Janssens de Bisthoven. Behoudens Ganshof waren de andere advocaten-generaal Paul Mahaux en L. Depelchin.

In tegenstelling tot Cassatie, stond het Hof van Beroep van Brussel aan heel wat kritiek bloot en had het de naam zeer traag te werken. Procureur-generaal bij dit hof was Camille Pholien die daar in 1938 benoemd was door zijn broer, de toenmalige katholieke minister van Justitie Joseph Pholien : een politieke benoeming die toen heel wat commotie veroorzaakt had en waartegen Paul-Emile Janson in het verweer was gegaan. De eerste advocaat-generaal in dit hof was sinds 1946 voormalig waarnemend auditeur-generaal Max Huwart die als man van de linkerzijde meermaals aanvaringen had met Camille Pholien, man van de rechterzijde. Eveneens van linkse signatuur waren advocaat-generaal baron Adrien van den Branden de Reeth – net als Huwart in 1946 benoemd – en substituut A. Colard, in 1947/1948 benoemd. Van den Branden de Reeth kwam uit een dynastie van conservatief-katholieke adellijke magistraten – zijn vader was eveneens advocaat-generaal bij het Hof van Beroep geweest – en was als gewezen lid van het Onafhankelijkheidsfront en UDB'er zeer bevriend met de communisten Fernand Demany en Jean Fonteyne, tevens advocaat bij het Hof van Beroep in Brussel. In het tweede ministerie Achiel Van Acker (1945-1946) was hij minister van Oorlogsgetroffenen ⁵⁵. Colard van zijn kant had de reputatie 'Russofiel' te zijn.

⁵³ Activiteiten als advocaat-generaal bij Cassatie, briefwisseling 1947 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/126).

⁵⁴ Voor het nu volgende baseren we ons op de talrijke krantenknipsels aanwezig in het archief Ganshof, evenals op de *Annuaire Administratif et Judiciaire de Belgique et de la Capitale du Royaume*.

⁵⁵ ERIK RASPOET, *Biografie van Baron Adrien van den Branden de Reeth....* Na de oorlog was Adrien van den Branden de Reeth ook een tijd nationaal secretaris van het Onafhankelijkheidsfront.

- Walter Ganshof van der Meersch als advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie in de jaren 1960, getooid in de typerende toga met accessoires.
(Foto SOMA, nr. 163792)

Vermeldenswaard op het niveau van eerste aanleg in die periode was vooral het (te) grote aantal substituten. Dit laagste niveau van het parket stond opnieuw onder leiding van procureur des konings Lucien Van Beirs, die op 11 april 1945 samen met de communist Jean Fonteyne door de Amerikanen in Buchenwald was bevrijd. Enkele weken later, op 27 april 1945, deed Walter Ganshof van der Meersch, als hoofd van het Hoog Commissariaat voor 's Rijks Veiligheid, op zijn beurt Buchenwald aan, in het kader van het onderzoek naar oorlogsmisdaden. Hij was vergezeld door zijn broer François-Louis, die als verbindingsofficier toegevoegd was aan de missie en voordien (september - december 1944) verbonden was geweest aan datzelfde Hoog Commissariaat.

Later werd procureur des konings Lucien Van Beirs hoogleraar aan de ULB. In Brussel was het een vaste traditie dat de procureur-generaal bij het Hof van Beroep en de procureur des konings nooit tot dezelfde politieke familie behoorden : *“si un catholique guigne l’hermine de procureur général, il mobilisera ses amis pour qu’ils appuient avec vigueur la candidature d’un non-catholique aux fonctions de procureur du roi et réciproquement, bien entendu. Tout un jeu de relations judiciaires, politiques et mondaines conditionne cette double stratégie”*⁵⁶. Die ongeschreven overeenkomsten gingen gepaard met formele tradities, waarin onder andere de kleding aan strenge regels onderworpen was. Terwijl er bijvoorbeeld in eerste aanleg door de magistraten tijdens belangrijke aangelegenheden een zwart satijnen toga met driekleurige riem en een witte das gedragen werd, was het voorgeschreven dat de raadsheren op het niveau van de hoven van beroep een rode toga met zware strepen droegen. De eerste voorzitters mochten bovendien hermelijn dragen⁵⁷.

Vele jaren later, in 1965, werd Ganshof benoemd tot eerste advocaat-generaal van Cassatie, in opvolging van Roger Janssens de Bisthoven. Toen hij in juli 1968 tot procureur-generaal bij Cassatie werd benoemd, als opvolger van Raoul Hayoit de Termicourt, kwamen er andermaal felle reacties vanuit Vlaams-nationale kringen. Luider dan de Vlaamse tegenstemmen klonken evenwel de talrijke felicitaties die hij bij deze ultieme benoeming opnieuw mocht ontvangen. Appreciatie en bewieroking kwamen er vanuit de financiële wereld, de Koninklijke Academie, de diplomatie, van talrijke leden van de adel, tot en met van de Amerikaanse minister van Defensie. Vlaamse felicitaties bleven weerom uit⁵⁸.

Dat de naam Ganshof van der Meersch vrij veel weerklank had in het buitenland had alles te maken met zijn naoorlogse opdrachten en met het feit dat de Belgische regering in 1960 – weerom – beroep op hem gedaan had om de Congo-crisis ten tijde van de onafhankelijkheidsverklaring te helpen oplossen. Hij was toen van Cassatie gedetacheerd

⁵⁶ Krantenknipsel *Europe Amérique*, 13.10.1949 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. 180PP/127).

⁵⁷ *Idem*.

⁵⁸ Benoeming tot procureur-generaal, briefwisseling 1968 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. PP180/020).

en benoemd tot minister belast met Algemene Zaken in Afrika. In die functie moest hij de overgang van de Belgische kolonie naar een onafhankelijke staat in goede banen leiden. Net zoals ten tijde van de koningskwestie werd Ganshof ingeschakeld om een politiek complexe situatie op te lossen en de legitimiteit van het land en haar machtsdragers te vrijwaren. Het gezag dat Ganshof uitstraalde en de erkenning die hij bereikte kwam ook tot uitdrukking in de talrijke eretekens die hem werden toegekend door België en door andere landen.

In 1953 werd Ganshof erkend als Weerstander Clandestiene Pers en in 1956 als Burgerlijk Weerstander ⁵⁹. Naast zijn loopbaan in de magistratuur bouwde Ganshof met even groot succes zijn universitaire loopbaan verder uit. Behoudens zijn hoogleraarschap aan de ULB – waar hij volgens getuigenissen van toenmalige studenten graag in militair uniform doceerde – werd Ganshof hoogleraar aan de Internationale faculteit voor rechtsvergelijking in Straatsburg (1961). Tevens bekleedde hij bestuursfuncties in tal van wetenschappelijke verenigingen. Zo was hij ondervoorzitter van het Belgisch Instituut voor Vergelijkende Rechtswetenschap (1959), voorzitter van het Instituut voor Europees Recht aan de ULB (1963-1970) en vice-voorzitter, nadien voorzitter, van het Internationaal Instituut voor de Mensenrechten (1968). In de loop van zijn carrière stelde hij talrijke rechtskundige studies op over internationaal en grondwettelijk recht, over Europese rechtsprincipes en mensenrechten, en over de relatie tussen recht en politiek ⁶⁰.

V. Staatshervorming en politieke veranderingsprocessen

De jaren zeventig vormden een belangrijke mijlpaal in de magistratuur omwille van de beginnende staatshervorming én tegelijk de inwerkingtreding van het *Gerechtigd Wetboek* van 1967. De federalisering van België beroerde de top van de magistratuur uitermate. Voor de leden van het establishment – rechters en rechtspractici – die opgegroeid waren in een systeem van zekerheden en vooral van rechtszekerheid, voelde het vaak aan alsof de vaste grond waarop ze stonden aan het verschuiven was. De bijna existentiële angst die daarmee gepaard ging werd voor een stuk bezworen door het sluiten van de rangen ⁶¹.

Al vanaf de eerste stappen in de richting van een staatshervorming richtten procureur-generaal Ganshof en eerste voorzitter van Cassatie Carlos Louveaux – eveneens

⁵⁹ Directie-Generaal Oorlogsslachtoffers, Brussel : Dossier Walter Ganshof van der Meersch (met dank aan Lieven Saerens).

⁶⁰ Zie voor dit laatste : WALTER JEAN GANSHOF VAN DER MEERSCH, *Pouvoir de fait et règle de droit dans le fonctionnement des institutions politiques*, Brussel, 1957. De volledige lijst van publicaties van Ganshof van der Meersch is terug te vinden in : JEAN SALMON & ANDRÉ VANWELKENHUYZEN, “Bibliographie de W.J. Ganshof van der Meersch”, in *Miscellaneae W.J. Ganshof van der Meersch*, Brussel, 1972; ROBERT LEGROS, “Walter Ganshof van der Meersch”..., p. 129-147.

⁶¹ MARCEL STORME, “De achterkant van het gerecht. Kanttekeningen bij een openingsrede”, in *Rechtskundig Weekblad*, 27.10.1973, p. 449-462.

telg uit een dynastie van *professionals* van het recht – ⁶² in juni 1971 een officieel en publiek schrijven aan de katholieke Eerste Minister Gaston Eyskens. In het schrijven, dat zonder voorafgaande consultatie van de minister van Justitie was opgesteld, drukten ze hun bezorgdheid uit om het behoud van de hiërarchie der machten in het staatsvormingsproces. Ze waren in het bijzonder bezorgd om het behoud van de voorrang en het gezag van Cassatie op alle andere juridische instanties. Een ondergeschiktheid van Cassatie, zoals in sommige ontwerpen werd voorgesteld, aan een andere rechtsmacht die zou optreden in bevoegdheidsconflicten tussen de Grondwet, wetten en decreten, was voor deze magistraten totaal onaanvaardbaar. Zij wendden zich hieromtrent ook tot de (gewezen) Koninklijke Commissaris voor de gerechtelijke hervorming Ernest Krings die deelnam aan de besprekingen over de staatsvorming in de Senaatscommissie. Krings was afkomstig uit Antwerpen en behoorde al evenzeer tot een familie van magistraten.

De socialistische minister van Justitie Alfons Vranckx was niet opgezet met de commentaren van de eerste voorzitter en de procureur-generaal en in een wederschrijven van jaren later hekelde hij de bemoeienissen van Cassatie in de parlementaire werkzaamheden : de hoven en rechtbanken hadden niet te oordelen over de grondwettelijkheid van wetten en decreten. Volgens de principes van de scheiding der machten en omwille van de rechtszekerheid, kwam deze bevoegdheid immers uitsluitend aan de wetgevende macht toe. Vranckx aanvaardde wel de bewering van Cassatie dat de grondwetsherziening van 1970 (oprichting van twee cultuurraden en drie gewesten) gezien kon worden als in strijd zijnde met het *Gerechtelijk Wetboek*. Maar de magistraten moesten er zich maar bij neerleggen dat het *Gerechtelijk Wetboek* nu eenmaal meer een politiek dan een technisch karakter had : de taalregeling in de magistratuur en de organisatie van de arbeidsrechtbanken waren daar immers het voorbeeld van ⁶³. Ook in zijn mercuriale van 1972 had Ganshof het thema aangesneden van de grondwetsherziening en de mogelijke bevoegdheidsconflicten die daaruit zouden kunnen voortvloeien – een bezorgdheid die in een vertrouwelijk schrijven aan Ganshof overigens gedeeld werd door de kabinetschef van koning Boudewijn, André Molitor ⁶⁴.

In het kader van de communautaire problematiek en de conflicten betreffende de toepassing van de taalwetgeving, werd Ganshof in 1976 andermaal door de regering belast met een moeilijke opdracht. Opnieuw kreeg hij een politieke rol toebedeeld. Als

62 Carlos Louveaux verwierf bekendheid met enkele artikels die hij schreef over de Belgische magistratuur tijdens de oorlog. Op latere leeftijd was hij nog betrokken bij de Pro Belgica-Aktiegroep voor de Toekomst van België. Zie : CARLOS L. LOUVEAUX, “La magistrature dans la tourmente des années 1940-1944”, in *Revue de Droit pénal et de Criminologie*, VII, 1981, p. 619-664; Id., “Le moindre mal”, in FOULEK RINGELHEIM, *Juger*, Palais de Justice, nrs. 6-7, 1994, p. 28-30.

63 Krantenknipsels magistratuur (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. PP180/083).

64 Mercuriales van Ganshof van der Meersch; Brief André Molitor aan Ganshof, 4.10.1972 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nrs. PP180/083 en 180/021).

Regeringscommissaris moest hij erop toezien dat de taalwet in de Brusselse gemeente Schaarbeek nageleefd werd, hetgeen sinds de zogenaamde lokettenkwestie niet meer het geval was ⁶⁵. Regeringscommissaris Ganshof ging er 's ochtends vroeg op 2 juni 1976 persoonlijk op toezien dat de betwiste opschriften werden weggehaald, waarna hij 's middags naar Straatsburg vertrok, waar hij sinds 1973 als rechter zetelde in het Europees Hof voor de Rechten van Mens. In dit Brusselse optreden kregen de Vlaamse critici dus de gelegenheid om hun beeld van de man en zijn omgang met Vlaamse eisen en rechten bij te stellen. Ganshof intervenieerde immers opdat de taalwetgeving ten behoeve van de Vlamingen opnieuw geëerbiedigd zou worden ⁶⁶.

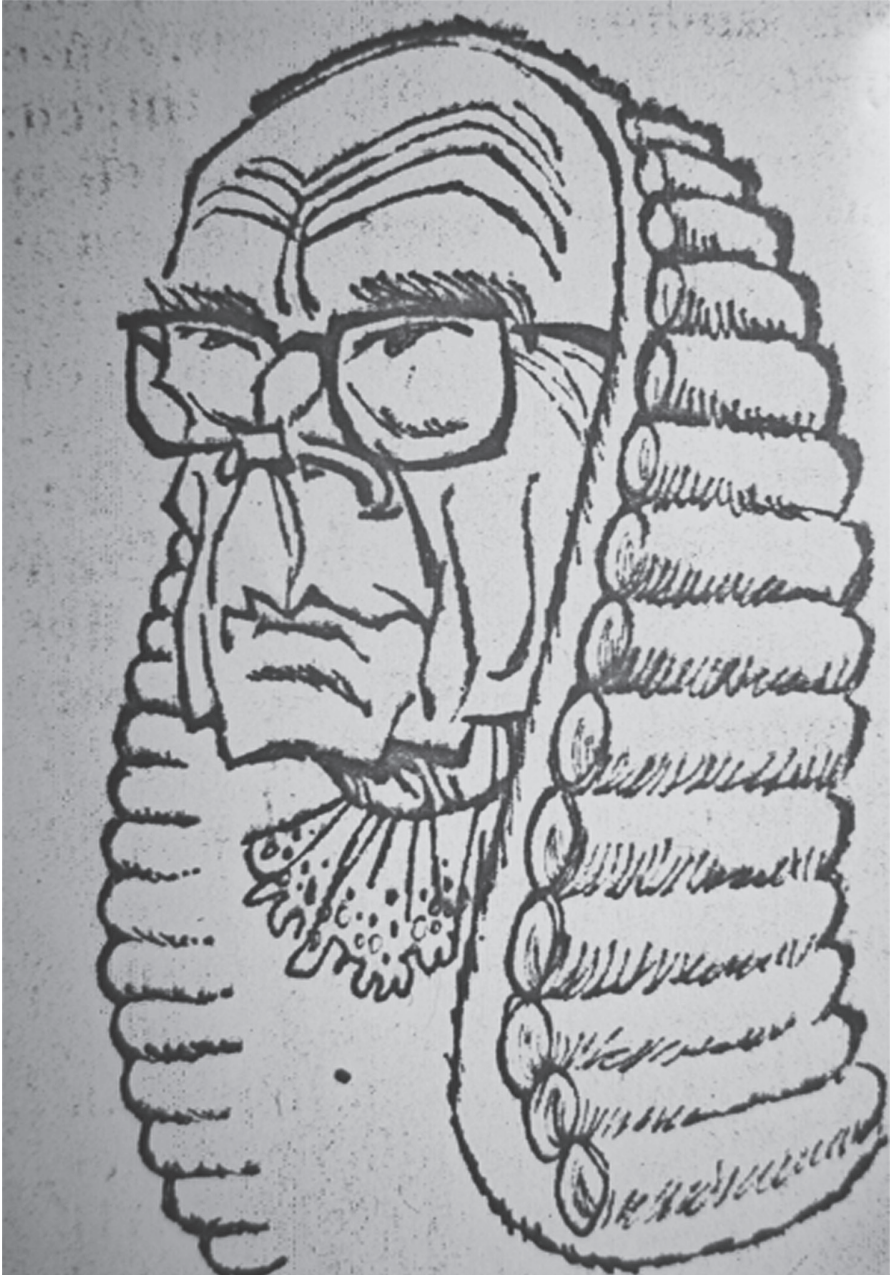
Een ander actieterrein van Ganshof in de jaren zeventig was de kwestie van de politieke benoemingen. De ironie bestond er wel in dat deze topmagistraat die zijn carrière voor een stuk te danken had aan het verzorgen van de juiste politieke contacten, op latere leeftijd ten strijde trok tegen de inmenging van de politiek in de magistratuur met betrekking tot de benoeming van magistraten. De toespraken van Ganshof bij de opening van het gerechtelijk jaar waren altijd een evenement. In 1973 hekelde hij in zijn mercuriale de lacunes van het Belgische rechtssysteem. Hij hamerde onder meer op het feit dat *“la Belgique est l'un des très rares pays d'Europe où la nomination du magistrat est abandonnée, sous la seule réserve des conditions de l'âge, de diplôme et d'une brève pratique du barreau, à la volonté de l'exécutif qui contrôle l'ouverture de la carrière judiciaire sans que celle-ci soit soumise à des critères objectifs de formation et de valeur”* ⁶⁷.

Omdat via de procureur-generaal de problematiek van de politieke benoemingen ter sprake kwam, meenden de liberale minister van Justitie Herman Vanderpoorten (1973-1977) en zijn voorganger Piet Vermeylen (1961-1965) het door hen gevoerde beleid te moeten rechtvaardigen. De eerste deed het in de pers, de tweede in een persoonlijk schrijven aan de procureur-generaal. Vooral het dispuut met Vanderpoorten, dat gedeeltelijk ook de wedden van de magistraten betrof, draaide uit op een patstelling tussen de rechterlijke en de uitvoerende macht, met de volgende kernvraag : wie had in deze het recht om te spreken en de plicht om te zwijgen? Wiens woord woog zwaarder door : dat van de minister van Justitie, of dat van de procureur-generaal bij Cassatie ?

65 De burgemeester Roger Nols van het FDF had, in strijd met de taalwetgeving van 1963 en de verplichte tweetaligheid van de Brusselse ambtenaren, sinds 1971 aparte loketten geopend voor Franstaligen en Nederlandstaligen. Hij verdedigde zich hiervoor door het recht op de vrijheid van taalgebruik in te roepen. De Vlaamse activist Flor Grammens ageerde tegen deze praktijk door de Franstalige bordjes in het gemeentehuis te bespuiten. Toen deze hiervoor veroordeeld werd kreeg de zaak nationale aandacht, in die mate zelfs dat ze in april-mei 1976 een regeringscrisis veroorzaakte.

66 Ministerraad. Notulen van de vergaderingen, 1976 (ARA).

67 WALTER JEAN GANSHOF VAN DER MEERSCH, *Réflexions sur l'art de juger et l'exercice de la fonction judiciaire. Discours prononcé à l'audience solennelle du 3 septembre 1973 de la Cour de Cassation*, Brussel, 1973.

- In Vlaamse kringen was Walter Ganshof van der Meersch weinig geliefd. Een karikatuur in het Vlaams-nationalistische weekblad *'t Pallieterke* van 11 juli 1968. De spotprent portretteert Ganshof Walter Ganshof van der Meersch, kersvers procureur-generaal van het Hof van Cassatie, als protagonist van het traditionele Belgicistische establishment.

In zijn briefwisseling met Ganshof verwoordde Piet Vermeylen op 25 september 1973 de ministeriële verantwoordelijkheid ter zake als – samengevat – “een delicate oefening en zoektocht naar een evenwicht tussen het navolgen van politiek favoritisme enerzijds en het berusten in traditioneel corporatisme anderzijds”. In dezelfde brief klonk het: *“Il est vrai que le candidat dépourvu d’appui politique est défavorisé, mais de là à conclure que les nominations paraissent souvent dictées par des préoccupations politiques il y a une marge que vous franchissez trop allégrement, en y insistant à diverses reprises de manière à donner plus d’importance encore à ces propos. Mon expérience de ministre me permet d’affirmer que les propositions de la magistrature et les promotions internes comme les présidences des chambres, ne sont elles pas non plus toujours dictées par un jugement de valeur mais parfois par un souci de préserver certains droits, comme ceux que l’on considère résulter de l’ancienneté. Peut-être cela aussi aurait-il dû être dit. Il faut, par un juste équilibre, empêcher le favoritisme politique d’une part, mais d’autre part aussi, une sorte de corporatisme où des règles traditionnelles priment parfois aussi la valeur”*⁶⁸. De toespraak van Ganshof had in ieder geval heel wat deining veroorzaakt in de rechtswereld. Ten slotte dienden de liberalen in de Kamer een wetsvoorstel in waarin bepaald werd dat de aanwerving van magistraten voorafgegaan moest worden door een examenproef.

Op vraag van de regering werd er in 1974 ook nog een speciale werkgroep ter zake geïnstalleerd, voorgezeten door Ernest Krings, intussen advocaat-generaal in het Hof van Cassatie. Deze dacht vooral na over de wenselijkheid om magistraten een bijkomende opleiding te laten volgen alvorens ze aan te werven. Aangezien de wet voorschreef dat de minimumleeftijd van de kandidaten dertig jaar was voor de zittende ambten en vijftientig jaar voor het parket bij een eerste benoeming (en voor promoties tweeëndertig jaar voor de voorzitter van eerste aanleg en de procureurs des konings, vijfendertig jaar voor de raadsheren en het parket bij de hoven van beroep, veertig jaar voor de raadsheren en het parket bij Cassatie – de werkelijke leeftijd voor promotie lag evenwel veel hoger, aangezien die pas mogelijk was wanneer er een plaats vacant was) bestond er voor magistraten een grote tijdsparre tussen het einde van de studies en de benoemingsgerechtigde leeftijd. Dit beperkte de heterogeniteit van het sociaal profiel der kandidaten. En door de onzekere materiële situatie die er het gevolg van was, bleef de aanwerving meestal beperkt tot een groep van sociaal welvarende en ‘gefortuneerde’ juristen.

Om deze sociale reproductie enigszins te vermijden, stelde de werkgroep voor de leeftijden te verlagen. De werkgroep sprak zich bovendien uit over de vereiste kennis van beide landstalen door de magistraten, zoals voorzien in de wet van 10 oktober 1967

68 Brief van Piet Vermeylen aan de Procureur-generaal van Cassatie, Rode, 25.9.1973 (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. PP180/20).

(*Gerechtig Wetboek*) : nogmaals werd bevestigd dat rechters enkel mochten zetelen in zaken waarvoor de taal die van hun diploma was ⁶⁹. De aanbevelingen met betrekking tot de aanwerving kenden echter geen politiek gevolg. Er volgden in de loop der jaren nog diverse andere voorstellen, al dan niet geformuleerd door speciale werkgroepen. Het is uit een synthese van al deze initiatieven dat in 1991 uiteindelijk een wet geboren werd die een nieuw systeem van aanwerving en benoeming instelde op basis van objectieve criteria ⁷⁰.

Deze hervorming had twintig jaar op zich laten wachten en Ganshof kwam de eer toe als een van de eersten die de kat de bel te hebben aangeboden. Zijn pleidooien begin jaren zeventig voor het behoud, in alle omstandigheden, van ‘politieke neutraliteit’ in het ambt van de magistratuur waren talrijk, zowel in zijn openbare redevoeringen als in zijn persoonlijke briefwisseling : “*magistrat depuis près de quarante ans, j’ai de la conscience professionnelle et de la rigueur qu’elle requiert une notion suffisamment stricte pour savoir où se situent les limites que la délicatesse et les scrupules imposent aux serviteurs de la chose publique*” ⁷¹. Zijn verzet tegen de staatshervorming en de rol die hij aan Cassatie toekende als ‘een factor van nationale eenheid’ was evenwel verre van een politiek neutrale houding.

Aan deze evolutie van de Belgische instellingen verbonden, maar tegelijk ook te kaderen in een algemene internationale evolutie waarbij de functie en de onafhankelijkheid van de magistratuur steeds meer in vraag werden gesteld, werden vanaf de jaren zeventig – eindelijk – de eerste Belgische magistratensyndicaten opgericht. Die verenigingen zetten de aanwerving en opleiding van magistraten en de (de)politisering van de benoemingen stevast op de agenda. Conflicten tussen de rechterlijke en de uitvoerende macht ter zake waren in alle fora – ook internationale – bijna een constante ⁷². Ook *dat* aspect behoorde tot de gangbare praktijk en traditie in de Belgische rechtswereld. Het liep tevens als een rode draad doorheen het carrièreverloop en de individuele biografie van Walter Jean Ganshof van der Meersch.

In mei 1974 ging Ganshof op emeritaat als procureur-generaal bij het Hof van Cassatie. In november van datzelfde jaar werd hij, als burggraaf, opgenomen in de erfelijke adelstand. Vier jaar later werd hij benoemd tot lid van de Koninklijke Academie voor

69 NICOLE BERNIS-LION, “Le monde des magistrats en Belgique”, in *Courrier hebdomadaire du CRISP*, nr. 852, 14.9.1979 en nr. 867, 8.9.1980.

70 *Belgisch Staatsblad*, wet van 18 juli 1991.

71 Brief van Ganshof van der Meersch aan Jacques Destrée, s.d. (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. PP180/004).

72 Krantenknipsels magistratuur (AULB, *Papieren Ganshof van der Meersch*, nr. PP180/083).

- In 1947 stelde de socialistische minister van Binnenlandse Zaken Piet Vermeylen tevergeefs voor om Walter Ganshof van der Meersch tot voorzitter van de Raad van State te benoemen. Beiden waren 'Londenaars'. Toen Ganshof in 1973 de problematiek van de politieke benoemingen hield, voelde Vermeylen, die zelf van 1961 tot 1965 minister van Justitie was geweest, zich persoonlijk aangesproken. In een brief aan Ganshof verdedigde hij zijn beleid. Hier Vermeylen (midden) in militair uniform tijdens de Tweede Wereldoorlog in het Engelse Kingston. Uiterst rechts Frans Van Cauwelaert en Hubert Pierlot. Vooraan Camille Huysmans, 1942. (Foto SOMA, nr. 7258)

Wetenschappen, Kunsten en Letteren van België, waarvan hij sinds 1972 correspondent was en in 1985 voorzitter werd. In 1986 werd hij doctor *honoris causa* van de Universiteit van Straatsburg. Datzelfde jaar beëindigde hij in Straatsburg zijn ambt van rechter in het Europees Hof van de Rechten van de Mens. Op 12 september 1993 overleed hij in zijn Luxemburgse verblijfplaats Tintange. Zijn uitvaart geschiedde volgens de protestantse ritus⁷³. In de huldebetuyging was de waardenig voor Ganshofs loyaliteit tegenover het land in complexe situaties algemeen aanwezig: "*Parce que Walter Ganshof van der Meersch était un homme de caractère, le pouvoir politique savait qu'il pouvait compter sur lui dans les temps difficiles de la vie de la nation*"⁷⁴.

⁷³ Van een terugkeer naar Brugge in het familie-mausoleum op het plaatselijke stedelijke kerkhof was geen sprake.

⁷⁴ *Journal des Tribunaux*, 26.3.1994, p. 59.

VI. Conclusie

Ganshofs loopbaan geeft een inzicht in diverse facetten van de relatie tussen gerecht en de politiek. In de dubbelzinnige verhouding die in de geschiedenis van België steeds bestaan heeft tussen de rechterlijke macht en de uitvoerende en wetgevende machten, en in de soms delicate lijn die de onafhankelijke rechter van de pragmatische politicus onderscheidt, viel Ganshof door zijn opvallende politieke rol af en toe uit te toon. Met verloop van tijd lijkt die scheidingslijn tussen het gerecht en de politiek te zijn versterkt. Het Gerechtelijk Wetboek van 1967 bevestigde definitief de onverenigbaarheid tussen gerechtelijke ambten en politieke mandaten. Met de hervorming van de gerechtelijke organisatie in de jaren negentig leek aan de politieke benoemingen een einde te zijn gesteld.

Tegelijk blijft de magistratuur een essentiële rol spelen in het regelen van sociale verhoudingen en wordt haar actuele rol zelfs steeds belangrijker in het licht van de talrijke evoluties in de samenleving. De grotere rol van het Europees Hof van Justitie, of de beperkingen opgelegd aan de beleidsmakers door internationale rechtsverbindenissen, wijzen op een toegenomen invloed van de rechterlijke macht in politieke aangelegenheden. Een reeks auteurs spraken in dit verband van een ‘constitutionele tendens’ die tot een ‘verspreide politiek’ leidt waarbij politieke beslissingen nu op alle niveaus tot stand komen. In een dergelijke context beantwoordt de idee van een strikte scheiding tussen politiek en recht juist *niet* aan de huidige situatie. Het parcours van Ganshof toont aan dat ideaal en werkelijkheid ook in het verleden niet steeds met elkaar strookten. Veel magistraten zijn van oordeel dat de muur die tussen de rechterlijke en de andere machten bestaat, onoverschrijdbaar dient te zijn. Maar geeft een dergelijke opvatting geen onvolledig beeld van de taak van de magistraat in de samenleving? Is dit geen erfenis van een achterhaalde visie op de rechtswetenschap die vertrekt van een dogmatische interpretatie van Montesquieu’s concept van de scheiding der machten ⁷⁵?

In 1988 verkondigde Ernest Krings, intussen procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, in zijn mercuriale de visie waarin de rechter steeds boven het gewoel dient te blijven en nooit de verdediger mag worden van een sociaal systeem, van een klasse of van een politiek. Hij mag enkel oordelen overeenkomstig het geschreven recht, dat voor hem de enige leidraad en referentie is, “dat op abstracte wijze is bepaald en dus vrij is van willekeur” ⁷⁶. De magistraat kan en mag enkel optreden als (trouwe) dienaar

⁷⁵ DIRK DE BRUYN, *De magistraat aan het woord. Een verkennend onderzoek naar de opvattingen van magistraten over hun functioneren in justitie en samenleving*, Antwerpen/Apeldoorn, 2006, p. 107.

⁷⁶ ERNEST KRINGS, *Plichten en dienstbaarheden van de leden van de rechterlijke macht. Vertaling van de rede uitgesproken door de heer E. Krings, Procureur-generaal bij het Hof van Cassatie op de plechtige openingszitting van dit Hof de 1e september 1988 en waarvan het Hof het drukken heeft gelast*, Hof van Cassatie, 1988.

van de staat en van de openbare macht. Dit is een visie waarin de politieke rol van de magistraat dus niet erkend wordt.

Toch dringt de politiek de rechtbanken wel degelijk binnen, al was het maar door het feit dat elke rechterlijke beslissing een afweging is van goed en kwaad en ook het resultaat is van de maatschappelijke visie van hij of zij die recht spreekt. Ganshof is er het voorbeeld van dat rechters soms de neiging hadden om zich als controleurs van de uitvoerende macht op te stellen. En *voor* de jaren negentig was het natuurlijk vooral via politici dat de politiek de gerechtshoven binnendrong ter gelegenheid van de rekrutering van magistraten ⁷⁷.

Het is desondanks uit de al dan niet zelfgekozen of opgelegde discretie en desinteresse van magistraten, uit hun plichten en verantwoordelijkheid dat het gezag van de rechterlijke macht voortvloeit. Deze wordt ondersteund door het gewicht van de tradities, de plechtigheid van de oude vormgeving, de ongeschreven regel van morele en burgerlijke respectabiliteit, en het ambachtelijke perfectionisme van de vorm : een levenshouding die ook afstraalt op de wijze waarop rechters als een collectiviteit hun belangen verdedigen en de rangen sluiten bij aanvallen van buitenaf ⁷⁸. Zelfs onregelmatigheden die om disciplinaire of strafrechtelijke maatregelen vroegen, werden soms in de doofpot gestopt in het hoger belang van Justitie. Ten alle prijzen moest vermeden worden dat de misstap van een magistraat gevolgen kon hebben voor heel het corps met als gevolg dat de burger zijn vertrouwen in het rechtssysteem kon verliezen ⁷⁹.

In de tijdspanne vevat tussen de aanvang, begin jaren twintig, en het einde van de loopbaan van Ganshof midden jaren tachtig, verloor de magistratuur langzamerhand haar stempel van exclusieve klassenjustitie, establishmentjustitie of selectiejustitie. Samen met de diversifiëring van het corps, kwam bovendien de professionalisering van rechters op de agenda te staan. Met de opkomst van een 'juristensyndicalisme' gingen magistraten een kritische reflectie over hun instelling ontwikkelen en zich daarover uitspreken ter gelegenheid van congressen, of via hun bijdragen in de professionele pers. Magistraten nemen gemakkelijker dan voordien een eigen positie in het intellectuele veld, en proberen om de werking van justitie te kaderen in een breder debat omtrent de veranderende relaties tussen justitie en politiek. De maatschappelijke constellatie is gunstiger voor een dergelijke betrokkenheid naarmate het debat omtrent recht en justitie een groeiende interesse kent, niet enkel vanwege

77 LUK BURGELMAN, "Geschiedenis van de Belgische magistratuur (1830-2002)", in DIRK HEIRBAUT, XAVIER ROUSSEAU, KAREL VELLE (red.), *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België van 1830 tot heden*, Brugge, 2004, p. 190.

78 ALAIN BANCAUD, *Une exception ordinaire. La magistrature en France 1930-1950*, Parijs, 2002, p. 186.

79 FRANÇOISE MULLER, *La Cour de Cassation belge...*, p. 108.

juristen, maar ook vanwege sociologen, politicologen en historici van het intellectuele veld⁸⁰.

* EVA SCHANDEVYL (°1974) is historica en als docent verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel. Haar doctoraal onderzoek handelde over het engagement van Belgische intellectuelen in de twintigste eeuw. Haar huidige onderzoek heeft betrekking op de sociaal-politieke geschiedenis van justitie. Op het kruispunt tussen intellectuele geschiedenis, gendergeschiedenis en rechtsgeschiedenis, gaat haar aandacht in het bijzonder uit naar de wisselwerking tussen vrouweneisen, gelijke rechten en moderne rechtspraak.

80 ANNE BOIGEOL, "La contribution des magistrates au débat sur la justice", in NICOLE RACINE, MICHEL TREBITSCH, *Intellectuelles. Du genre en histoire des intellectuels*, Brussel, 2004, p. 259. Zie in dezelfde optiek ook: RICHARD J. ROSS, "The Legal Past of Early New England: Notes for the Study of law, Legal Culture, and Intellectual History", in *William and Mary Quarterly*, 50, 1, 1993, p. 28-41.